

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA

वर्ग संख्या 180. Pd
Class No.
पुस्तक संख्या 90. 9
Book No

ए० पु० ३८

N. L. 38.

MGIPC --S4--13 I NI '64--30 12 64--50 000

the Grihastha Katuka ; Sam 1570 the *Tijamatam* from the Lunkamatam, influenced by the Veshadhara and S. 1572 from the Nagapuriyatapagana under the influence of Upadhyay Parsvachandra (or Pasa-
chandra) ; the *matam*, called after him. इत्यादि यत्,
तपागच्छपट्टावल्यानुवादप्रायमेव लिखितमस्ति ।

किञ्चैकादशपल्लवस्य स्वोपप्लवात्तुचिन्तामणिटीकायाम्:-
नामधातुविशेषविस्तरस्तु श्रीगुणरत्नमूरीन्द्रविरचितक्रियारत्न-
मुच्यग्रन्थादवसातव्यः " इति गुणरत्नमूरीन्द्रस्य नाम निहि-
तास्त ।

गुणरत्नमूरीन्द्रस्तु क्रियारत्नसमुच्चयान्ते :—

" काले षड्रसपूर्ववत्सरमिते श्रीविक्रमार्कादगते " इत्या-
ना वि० सं० १४६३ मिते स्वयमेव नैजं समयं लिखितवान् ।
स्माद्वर्चीन एवामौ श्रीहर्षकुलगणिः ।

अमुष्य च विनिर्मितः केवलमेक एवायं ग्रन्थोऽस्माभिर्वा-
चरनगरस्थपाण्डागारं निरायासेन समासादितः; अथ कश्च-
न्योऽपि ग्रन्थ एतद्विरचितोऽस्ति नवेति वक्तुं न शक्यते ।

परमार्थतोऽयं कविकल्पद्रुमः कवीनां कल्पद्रुम एव । यद्यपि
लोपदेवकृतोऽप्येको ग्रन्थः कविकल्पद्रुमनामाऽस्ति, परञ्च नैता-
द् कश्चित्तामापन्न इति निरीक्षकेभ्यः समक्षमेव भविष्यति

[४]

एतत्कविकल्पद्रुमस्यैकादशपल्लवाः सन्ति, तेष्वन्तिमपल्लवं मात्रस्य स्वोपपञ्चातुचिन्तामणिनाम्नी टीकाऽपि समुपलब्धा किन्तु समाप्तौ “तत्सम्पूर्त्तये संपूर्णं कविकल्पद्रुमटीका” इति लेखादनुमीयतेऽवश्यं भविष्यति समस्तग्रन्थस्येयं स्वोपपञ्चटीका परञ्च लेखकालस्यवशात् कारणान्तराद् वाऽसमस्तैव लिखित स्यात् । प्रथमेऽनुबन्धफलप्रकाश-नामकपल्लवे तु यत्र श्लोकमध्ये ऐषशब्दानुशासनमूत्रनिर्देशोऽस्ति तस्य शिरोभागे सूत्राङ्कस्य विन्यासोऽस्तीति शम् ।

श्रीयशोविजयपाटशालाध्यवस्थापकाः

श्रीहर्षकुलगणिविरचितः कविकल्पद्रुमः ।

महामहोपाध्यायश्रीदेविद्यासागरगणेशगुरुभ्यो नमः ।

अहं प्रणम्य श्रीसिद्धहेमलक्षणसङ्गताः ।

साभिधेयाः प्रकाशयन्ते पद्यबन्धेन धातवः ॥ १ ॥

आदौ वक्ष्येऽनुबन्धानां सर्वधातुनिवासिनाम् ।

फलानि, तेष्वकारः स्यात् सुखोच्चाराय जीववत् ॥२॥

४१४७९

आकार आदित इतीदृनिषेधाय कयोर्भवेत् ।

मिन्नवद्वेदृनिषेधादिहेतुश्चारम्भभावयोः ॥ ३ ॥

प्रमेदितः प्रमिन्नश्च यथा मिन्नं च मेदितम् ।

४१४७२

अनेनेति नवा भावारम्भ इत्यत्र कीर्तितः ॥ ४ ॥

३।३।२२

इकार इङितः कर्त्तर्यात्मनेपदमूचकः ।

एधतेवदीकारस्तु व्यक्तोभयपदात्मकः ॥ ५ ॥

३।३।५५

ईगितस्मृत्रनिर्दिष्टो यजते यजतीतिवत् ।

४।४।९८

उति स्वरान्नन्दतिवन्नोऽन्त इत्युदितः स्वरात् ॥ ६ ॥

४।४।४२

अङ्त्त्वाऽश्रित्वावद्ः त्वायामूदितो वेति वेट्फलः

४।४।३५

अचखाददुपान्त्यस्यत्युपान्त्यह्रस्वनाश ऋत् ॥ ७ ॥

३।४।६५

ऋकारोऽदर्शदद्राक्षीद् ऋदिच्छ्वीत्यङ्गविकल्पकृत् ।

३।४।६४

लृदिदधुतादीत्यङ्गसूची लृत्परस्मैपदेऽगमत् ॥ ८ ॥

४।३।४९

न श्व्यादि सिच्येदिद् वृद्धेरभावायाहसीदिव ।

४।४।६९

इङभावः क्तयोरेदित् डीयश्च्यैदीति चित्तवत् ॥ ९ ॥

४।२।७०

सूयत्येति क्तयोस्तो न ओदिति स्यात्प्रवाणवत् ।

४।४।३८

ध्रुगौदीत्यशिति स्तादौ वेट् क्षान्ता क्षमितावदौत् ॥ १ ॥

^{११४५६}
एकस्वरादिति स्ताद्यशिति स्यादिडभावकृत् ।
अनुस्वारः प्रवातावत्स्वरेत इति संस्थिताः ॥ ११ ॥

अदादिज्ञापकः कः शित्यत्र न प्रत्ययोऽस्तिवत् ।
^{३१४७१}
कर्त्तर्यनञ् इत्युक्तेर्यङ्लुबन्ता अदादिवत् ॥ १२ ॥

याद्वित्युभयतोभाषा करोति कुरुते यथा ।
^{३१४९५} ^{३१४९२}
गीति, डिति गातेवदिङितेत्यात्मनेपदम् ॥ १३ ॥

^{३१४७२}
दिवाद्यावेदकश्चोऽत्र दिवादेः श्यः स्यतीतिवत् ।
^{५१४९२}
ज्ञानेच्छाच्चैति जीति क्तः सत्यर्थे मिन्नरूपवत् ॥ १४ ॥

^{३१४७५}
वादिसूची टकारोऽत्र स्वादेः श्नुः स्याद्दिनोतिवत् ।
^{३१४७७}
अर्थः स्तनंघयीत्यादौ ट्घेमत्राणञेति टित् ॥ १५ ॥

^{१३८३}
तोऽथुरित्यनेन स्यादथुर्नदथुवत् द्विति ।

^{५१३८४}
द्विद्वेति कृत्रिमवद् ज्ञेयो द्वितस्त्रिमगिति त्रिमक् ॥ १६ ॥

३१४१७

णः स्याच्चुरादये तत्र णिच् चुरादिभ्य ईरयन् ।

२११५५

स एव इण इत्यादाविष्कृधातौ विशेषकृत् ॥ १७ ॥

३१४१८

तानुबन्धस्तुदाद्यर्थस्तुदादेः शस्तुदामिवत् ।

३१४१९

रुधाद्यर्थं पिदत्र श्रो रुधां स्वराद् रुणद्धिवत् ॥ १८ ॥

बवयोरेकता कान्ता दाम् दान इति मिद् भवेत् ।

४१२१०८

श्रौत्यादिष्वऽन्यदासंज्ञानिषेधायेव यच्छति ॥ १९ ॥

३१४१९

तनादये य उस्तत्र कृगननादेस्तनोतिवत् ।

३१४२०

दासंज्ञाभावकृद्ः स्यादवादेत्यवदातवत् ॥ २० ॥

३१४२०

शित् ऋयादिज्ञापकोऽत्र श्वा ऋयादेः क्रीणातिवद्भवेत्

२१११०७

षानुबन्धोऽङ्प्रत्ययाय क्षमावत् स्यात्पितोऽङ्गिति ॥ २१ ॥

३१४२१

व्यञ्जनेत इति प्रोक्ताः कण्ड्वादेर्यगसूयते ।

म्वादयः शब्दिकरणा उत्सर्गेणार्द्धतीतिवत् ॥ २२ ॥

ति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
 कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लवः प्रथमः ॥२१॥
 तैतपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
 भावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
 प्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
 तपण्डितकुलपङ्क-कुलचरणगणिशिष्यह-
 र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन
 वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
 ग्रन्थेऽनुबन्धफलप्रकाशो नाम
 प्रथमः पल्लवः पल्लवयाम्बभूव ॥

कचिदादौ घातुः स्यात् कचिदर्थो बन्धसङ्गतेरुक्तिः ।
 ॥ पूर्वसमुच्चयनेऽथादित्वन्तौ न पूर्वगतौ ॥ १ ॥
 ननिट्-परस्मैप्रभृतिः सर्वेषु स्वानुबन्धतः ।
 द्वेयो विभागो घातन्तवर्णोक्तिः पूर्वमेव हि ॥ २ ॥

भू धातुः सत्तायामादन्ताः घ्रां गतौ निवृत्तायाम् ।
 घ्रां गन्धोपादाने घ्रां अभ्यासेऽथ दाम् दाने ॥ ३ ॥
 शब्दाभियोगयोर्ध्मा पां पाने गाङ्गताविदन्ताः षट् ।
 प्मिङ् ईषद्वसने स्यादिं गमने त्रिग् तु सेवायाम् ॥ ४ ॥
 जिं जिं परिभूतौ क्षिं क्षय ईदन्तौ वयोगतौ डीङ् ।
 णीगू प्रापणे ह्युदन्ता दुं दुं शुं स्तुं प्रुङ् च्युङ् ॥ ५ ॥
 ज्युङ् प्लुङ् जुङ् गमने रुङ् रोषे च ध्रुं स्थिरत्वगत्योः कुङ् ।
 उङ् गुङ् घुङ् डुङ् शब्दे सुं प्रसवैश्वर्ययोर्हि ऊदन्तौ ॥ ६ ॥
 पूङ् पवने मूङ् बन्धे ऽथ ऋदन्ताः घृग् धारणे भृग् ।
 भरणे डुकृग् करणे हंग् हतौ स्मृं तु चिन्तायाम् ॥ ७ ॥
 गृं घृं तु सेचने सं गमने ऋं प्रापणे च हूं वरणे ।
 ध्वं व्हं कौटिल्यार्थावौस्वृ तु शब्दोपतापयुगे ॥ ८ ॥
 धृङ् तु अवध्वंसेऽथो ऋदन्तः प्लवनतरणयोरतृः स्यात् ।
 एदन्ता मेङ् प्रत्यर्षणे ऽथ देङ् पालने ट्घे पाने ॥ ९ ॥
 ऐदन्ता द्वे स्वप्ने घ्रे तृसौ निस्वने तु कैं गैं रैं ।
 औं रौं पाके ओर्वै पै शोषे स्थै तु खदने स्यात् ॥ १० ॥

गात्रविनामे म्लें धै न्यङ्गकृतौ संक्षये तु जैं सैं हें ।
 म्लें हर्षक्षयणे ध्यै चिन्तायां शोधने दैव् ॥ ११ ॥
 श्यैङ् गमने प्यैङ् वृद्धौ प्यै स्तयै सङ्घातशब्दयोः ण्यै तु ।
 वेष्टनके त्रैङ् पालन इह कान्ताः फक्क नीचगतौ ॥ १२ ॥
 तक हमने शुक् गमने ककि लौल्ये बुक्क भाषणे हिक्की ।
 अव्यक्तवाचि तकु कृच्छ्रजीवने सेचने शीकृङ् ॥ १३ ॥
 द्रेकृङ् ध्रेकृङ् शब्दांसाहैऽकुङ् लक्षणे शकुङ् रेकृङ् ।
 झङ्कार्थौ कुकि वृकि तु ग्रहणार्थौ दर्शने लोकृङ् ॥ १४ ॥
 ककुङ् श्वकुङ् त्रकुङ्
 थकुङ् श्लकुङ् प्यष्कि वस्कि मस्कि तिकि ।
 दौकृङ् त्रौकृङ् टीकृङ्
 सेकृङ् सेकृङ् टिकि गतौ स्युः ॥ १५ ॥
 श्लोकृङ् सङ्घातार्थं कौटिल्ये वकुङ् मकुङ् भूषायाम् ।
 चकि तृप्तिप्रतिघातार्थयोर्द्वियुगाविंशतिः खान्ताः ॥ १६ ॥
 शास्व श्लास्व व्यासौ कक्स्व हसे रास्व लास्व ओस्वयुतः ।
 प्रास्व प्रास्व विशोषालमर्थयोरुस्व णस्व नस्वश्रित् ॥ १७ ॥

श्रीहर्षकुलगणिविरचितः

वस्व मस्व रस्व लस्व मस्व रस्व

लस्व रिस्व इस्व ईस्व इस्व गतौ गान्ताः ।

वल्ग रगु लगु तगु थ्रगु

अगु श्लगु स्वगु वगु मगुश्रित ॥ १८ ॥

उगु इगु रिगु लिगु गमने लगु कम्पे चाथ युगु जुगु वुगुः स्युः।

वर्जन इहाथ घान्ता गम्घ हासे पालने तु दघु ॥ १९ ॥

अघुङ् वघुङ् वेगार्थी कैतवे च मघुङ् मतः ।

राघुङ् लाघुङ् तु सामर्थ्ये द्राघुङ् कदर्थने च वै ॥२०॥

रघुङ् लघुङ् गतौ श्लाघुङ् कथने लघु शोषणे ।

आघ्राणे शिषु चान्तास्तु डयाचृग्याचनार्थकः ॥ २१ ॥

कुञ्च शब्दे तारे स्यादपनयने लुञ्च अर्च पूजायाम् ।

अञ्चू गतौ च वञ्चू चञ्चू तञ्चू म्रुचू लञ्चू ॥ २२ ॥

मञ्चू मुञ्चू म्रुञ्चू म्लुचू गतौ हि षष्मामि ।

शुच शोके कुञ्च गतौ कुञ्च च कौटिल्यतानवयोः ॥२३॥

अञ्चूग् गमननिनादाव्यक्तयोः षचि सेचने कचि तु बन्धे ।

वीप्तौ च कचुङ् वधि तु दीप्तौ श्वचुङ् श्वचि गमार्थौ ॥२४॥

पचुङ् व्यक्तीकरणे घृचि प्रसादेऽथ दर्शने लोचुङ् ।
 मचि मुचुङ् कल्कने मचुङ् धारणोच्छ्रायपूजनेषु च वै ॥२५॥
 स्तेये ग्लुचू मुचू डुपचीष् पाके व्यक्तवाचि तु शचि स्यात् ।
 छान्ता ह्रीछ व्रीडे हुच्छा कौटिल्य आछु आयामे ॥२६॥
 स्फुच्छा स्मुच्छा विस्मृत्यर्थौ लछ लाछु लक्षणे स्लेछ ।
 अव्यक्तवाचि मुछा मोहसमुच्छ्राययोः प्रमादे तु ॥ २७॥
 युछ बाछु लिच्छायां जान्तास्तिजि तु क्षमानिशानयुगे ।
 एजृङ् भ्राजि भ्रेजृङ् राजृग् दुभ्राजी दीप्तौ स्युः ॥ २८॥
 रञ्जी रागेऽथ भर्जी सेवायां स्यादिजुङ् धृजु ध्वजुयुग् ।
 ध्वज धृज वज ध्रज ध्रजु वरज व्रज युग्गतावज तु ॥२९॥
 क्षेपे च द्रोस्फूर्जा वज्रनिनादे कुजू खुजू स्तये ।
 खजु गतिवैकल्यार्थे खर्जे स्याद्व्यथनमार्जनयोः ॥ ३० ॥
 जज जजु युद्धं लज लजु तर्ज स्याद्भर्त्सनेऽथ लाजयुतः ।
 लाजुरपि भर्जने चैजृ कम्पने तुज तु हिंसायाम् ॥ ३१ ॥
 तुजु बलने चाव्यक्तं शब्दे गुज कूज गुजुयुतः क्षीज ।
 गर्ज गृजु गजु गृजश्रित् मुज मुजु मृज मज निनादार्थाः ॥३२॥

गज मदने च व्यथने तु कर्ज मन्थे खज त्यजं हानौ ।
 ईजि तु गतिकुम्भनयोरृजुङ् भृजङ् भर्जने ऋजि तु ॥ ३३ ॥
 अर्जनगमनस्थानार्जनेषु मर्जार्ज अर्जने स्याताम् ।
 षजं सङ्गे टान्ताः स्फुट् स्फुट विशरणे स्याताम् ॥ ३४ ॥
 स्फुटि विक्रमने ऽट्टि हिंसातिक्रमयोगांष्टि लोष्टि मङ्घ्राते ।
 घट्टि तु चलने चेष्टि तु चेष्टायां रुट् लुट् स्तेये ॥ ३५ ॥
 जट झट सङ्घाते पिट शब्दे चावर्णवर्षयोस्तु कटे ।
 झट विशरणगमनरुजावमादनेषु ध्वनौ तु विट ॥ ३६ ॥
 वट वेष्टि वेष्टने किट खिट उच्चासं प्रमर्दने तु मुट ।
 तट उच्छ्रयं हेट तु बाधायां भट भुनो चिट प्रैष्ये ॥ ३७ ॥
 अट पट इट किट कट कटु कटे गतौ णट नृत्तौ खट तु काङ्क्षे ।
 षट अवयवे लुट स्याद्विल्लेष्टने कुटु तु वैकल्ये ॥ ३८ ॥
 चुट चुटु अल्पीभावे हट दीप्तौ वटु विभाजने लट तु ।
 परिभाषणशैशवयोरथ गट परिभाषणे गेटू ॥ ३९ ॥
 प्रणये च शिट षिट द्वावनादौ ठान्तका अटुङ् गमने ।
 कटुङ् मटुङ् शोकार्थौ बाधायां हेठि एठि द्वौ ॥ ४० ॥

परिभाषणे रुठ स्याद्व्यक्तायां वाचि पठ वठ स्थौल्ये ।
मठ मदनिवासयोश्च प्रोक्तः कठ कृच्छ्रजीवनके ॥ ४१ ॥
उठ रुठ लुठ उपघाते अठ रुठु गमनेऽथ हठ बलात्कारे ।
पिठ हिंसासंक्लेशार्थयोः शठ व्याजकण्ठे च ॥ ४२ ॥
शुठ गमनप्रतिघाते कुठ लुठु आलस्यके च शुठु शोषे ।
मुठुङ् तु पलायने स्याद् वठुङ् भवेदेकचर्यायाम् ॥ ४३ ॥
डान्तास्तुडुङ् प्रमये चडुङ् तु कोपेऽथ शौड् गवार्थः ।
खुडुङ् गतेर्वैकल्ये कडुङ् मदे खडुङ् मन्थार्थः ॥ ४४ ॥
तुड् तूड् तोडनार्थे क्रीड् विहारेऽथ मडु विभूषायाम् ।
अड उद्यमे पुडु स्यात्प्रमर्दने खण्डने च मुडु ॥ ४५ ॥
गडु तु वदनैकदेशे मेड्युतमेड् लोड् तथा ।
म्लेड् भवेदुन्मादे हुड् हूड् ह्रूड् हौड् गतां ॥ ४६ ॥
रोड्युतगौड् तौड् त्वनादरे कडु मदे लड विलासे ।
यौड् तु सम्बन्धे विड आक्रांशे कडु कार्कश्ये ॥ ४७ ॥
हुडुङ् पिडुङ् सङ्घाते शडुङ् रुजायां च पडुङ् गमनार्थः ।
शाडुङ् श्लाघायां स्यात् द्राडुङ् ध्राडुङ् विशरणार्थौ ॥ ४८ ॥

वाडृङ् आप्लाव्यार्थे तडुङ् भवेत्ताडने मुडुङ् वरणे ।
 मुडुङ् इति मार्जनार्थे हेडृङ् होडृङ् अनादरणे ॥ ४९ ॥
 हिडुङ् गमने च अडु स्यादभियोगेऽथ चुडु हावकृतौ ।
 मडुङ् परिभाषणार्थो मडुङ् वडुङ् वेष्टने कुडुङ् दाहे ॥ ५० ॥
 खोडृ प्रतिघाते ऽथो णान्ता स्याद्वर्णगमनयोः शोणृ ।
 घुणि घूर्णि भ्रमणार्थौ पाणि तु व्यवहारस्तुत्योः स्यात् ॥ ५१ ॥
 अण रण वण व्रण भण मण घण व्रण भ्रण कण क्कण ध्वणयुग् ।
 घ्रण चण शब्दे पैणृ श्लेषगतिप्रेरणेऽथो ओणृ ॥ ५२ ॥
 अपनयने घिणुङ् घुणुङ् घृणुङ् ग्रहणेऽथ वेणृज्ञाने ।
 चिन्तायां वादित्रादाने गमने निशामनेऽपि स्यात् ॥ ५३ ॥
 श्रोणृ श्लोणृ स्यातां सङ्घाते तान्तकाः कित निवासे ।
 जुटृङ् युटृङ् दीप्स्यर्थौ यतैङ् प्रयत्ने चतेग् तु याच्नायाम् ॥ ५४ ॥
 संज्ञाने तु चितै स्यात् च्युतृ आसेचनेऽत सततगतौ ।
 चुतृ श्चुतृ श्च्युतृ क्षरणे जुतृ तु भासने ख्यातः ॥ ५५ ॥
 अतु बन्धने ऋत घृणागमनस्पर्द्धेषु पञ्चदश थान्ताः ।
 कुथु मन्थ मान्थ पुथु लुथु मथु हिंसाबाधयोर्ज्ञेयाः ॥ ५६ ॥

नाथृङ् उपतापाशीर्याञ्जैश्वर्येषु कथि तु श्लाघे ।
 प्रोथृग् पर्याप्तौ स्यात् वेथृङ् युतविथृङ् याञ्जायाम् ॥ ५७ ॥
 कौटिल्ये ग्रथृङ् स्यात् शैथिल्ये श्रथृङ् मिथृग् मतिवधयोः ।
 मेथृग् मङ्गे चाथो दान्ता ज्ञेयास्त्रिपञ्चाशत् ॥ ५८ ॥
 णिदु कुत्मायामथ गद विलेखने नर्द णर्द गर्द खे ।
 अव्यक्तभाषणे णदमंयुक्ता त्रिद्विदा धातुः ॥ ५९ ॥
 कर्द तु कुम्भितशब्दे हिंसायां तर्द खर्द दशने स्यात् ।
 चट् दीप्याह्लादनयोः क्लिदु इति परिदेवने ख्यातः ॥ ६० ॥
 क्रदुयुकृदु आमन्त्रणगेदनयोर्विदुः स्मृतोऽवयवे ।
 स्कन्दं गतिशोषणयोर्दुनदु समृद्धौ बद स्थैर्ये ॥ ६१ ॥
 खद हिंसायां च गद व्यक्तायां वाचि भक्षणे खादु ।
 अर्द तु गतियाचनयोस्त्रदु चेष्टायामदु तु बन्धे ॥ ६२ ॥
 इदु परमैश्वर्ये म्यादाप्रवणे स्कुदुङ् पूदि तु क्षरणे ।
 प्रोक्ता वदुङ् स्तुत्यभिवादनयोर्मदुङ् सुखशुभयोः ॥ ६३ ॥
 स्पदुङ् तु किञ्चिच्चलने क्लिदुङ् तु परिदेवने श्विदुङ् शैत्ये ।
 मदुङ् स्तुतौ प्रमोदे स्वप्ने गमने मदार्थेऽपि ॥ ६४ ॥

ह्रादि तु शब्दे ह्रादैङ् सुखे च गुदि गुर्दि कुर्दि केल्यर्थाः ।
 पर्दि तु कुत्स्मिनशब्दे ददि दाने मुदि तु हर्षे स्यात् ॥६५॥
 स्वदि प्वदियुग म्वादि तु आस्वादन उर्दि खेलनार्थे स्यात् ।
 मानेऽपि हर्दि तु पुर्गपोत्सर्गे याचने तु चर्दग् ॥ ६६ ॥
 णेदृग् णिदृग् डिनयं स्यात्कुत्सामन्निर्कषयोः प्रोक्तम् ।
 ओबुन्दृग् आलांचे मेधावधयोर्मिदृग् मेदृग् ॥६७॥
 घान्ताः पिधृ गमार्थे पिधौ तु माङ्गल्यशान्त्रयोरुक्तः ।
 एधि तु वृद्धौ स्पर्द्धि तु सङ्घर्षे बन्धने तु वधि ॥ ६८ ॥
 गाधृङ् भवेत्प्रतिष्ठालिप्ताग्रन्थेषु धाग्णे तु दधि ।
 मेधृग् सङ्गमर्हिसामतिपृन्दार्थौ शृधृग् मृधृग् ॥ ६९ ॥
 नाधृङ् नाशृङ्भवत् स्याद् बुधृग् बोधे रोदने वाधृङ् ।
 शुन्ध तु शुद्धौ नान्ताः पनि स्तुनौ मानि पूजायाम् ॥७०॥
 वन पन भक्तौ स्वन वन धन ध्वन स्तन चन स्वनार्थाः स्युः ।
 शानी तु तेजने स्यादानी अवखण्डने ऽथ खनूग् ॥ ७१ ॥
 अवदारणे कनै तु प्रकाशशोभागतिष्वथो पान्ताः ।
 रप लप जल्प व्यक्ते वचने जप मानसे च स्यात् ॥७२॥

धूप तपं सन्तापे वृष तुम्प वृम्प तुष तु हिंसायाम् ।
 सृष्टं गतौ चृष स्यान्मन्दायां रक्षणे तु गुषौ ॥ ७३ ॥
 तिष्टुः श्रिष्टुः ऐष्टुः क्षरणे तेष्टुः तु कम्पने चोक्तः ।
 गुप्ति गोपनकुम्भनयोर्लेष्टुः दैन्ये च चलने च ॥ ७४ ॥
 केष्टुः कपुष्टुः दुवेष्टुः गेष्टुः चलने व्रपौषि लज्जायाम् ।
 मेष्टुः रेष्टुः लेष्टुः गमने चप सान्त्वनेऽथ शर्षी ॥ ७५ ॥
 आक्रोशेऽथ पप स्यात् ममवाये कान्तकाम्तुफ वृम्फ ।
 वृफ तुम्फ हिंसने रफ रफु वर्फ गतावधौ बान्ताः ॥ ७६ ॥
 अर्व रवु कर्व खर्व तु गर्वयुतश्रर्व तर्व नर्व रिवु ।
 पर्वयुतवर्व शर्व तु पर्व तथा सर्व गमनार्थाः ॥ ७७ ॥
 लुबु तुबु तु अर्दने च्वु मुखसंयोगेऽथ कुबु ममाच्छादे ।
 अबुङ्ग रवुङ्ग शब्दार्थौ लवुङ्ग अवसंमने च स्यात् ॥ ७८ ॥
 क्लीष्टुः घाष्ट्याभावे क्षीष्टुः तु भेदे कष्टुः तु वर्णे स्यात् ।
 भान्ताः संभू पिंभू सृभू खिभू भर्भ हिंसायाम् ॥ ७९ ॥
 शीभूङ् चीभूङ् शन्निभू क्षयायां वन्निभू भोजनार्थेऽथ ।
 डुलभिष् प्राप्त्यर्थे एभुङ् स्कुभुङ् पुभूङ् स्तम्भे ॥ ८० ॥

रेभृङ् अमुङ् रमुङ्-युग

लभुङ् निनादे गर्भि तु राभस्ये ।

जभुङ् जर्भङ् जृभुङ् स्यु-

गात्रविनामेऽथ गान्भि धाष्ट्ये स्यात् ॥ ८१ ॥

सुरते यभं तभ टौ शुम्भ तु वधकथनयोरधा मान्ताः ।

अम हम्म द्रम गम्भं मीमृ गतावुपरमे तु यमं ॥ ८२ ॥

ष्टम पम वङ्गव्यार्थौ स्यमृ निनादे तथाऽम भजने च ।

प्रह्वत्वे तु णमं स्यात् पादन्यामे क्रमृ धातुः ॥ ८३ ॥

प्रेक्ताश्चमृ लमृयुग जमृ स्तमृश्रिज्जिमृ च निघमार्थाः ।

भामि क्रोधं कान्तां कमृङ् महने क्षमौप्यथो यान्ताः ॥ ८४ ॥

ओप्यायैङ् स्फायैङ्-युग वृद्धावृयैङ् तन्तुमन्ताने ।

क्रूयैङ् शब्देन्दनयोस्तायुङ् मन्तानपाटनयोः ॥ ८५ ॥

तयि णयि रक्षणगत्योर्दयि हिमादहनयोश्च दानेऽपि ।

अयि वयि पयि मयि नयि चयि रयि गमनार्था अथो पूयैङ् ८६

दुर्गन्धकविशरणयोः सूक्ष्ययुतावीक्ष्य ईर्ष्य ईर्ष्यार्थौ ।

ह्य ह्य गतिक्लान्त्योः शुच्यै चुच्यै अभिपवार्थौ ॥ ८७ ॥

मल्य तु बन्धे क्षमायैङ् विधूननेऽथो निशामनार्चनयोः ।
 चायृग व्ययी तु गमने गन्ताः त्सर कैतवगतौ स्यात् ॥८८॥
 कमर कौटिल्ये धोर्कं तु गतिचातुर्येऽभ्र मभ्र वभ्र गतौ ।
 चर भक्षणे च धातुः खोर्कं तु गमनप्रतीघाते ॥ ८९ ॥
 लान्ताः पञ्चाशत् स्युर्दल त्रिकला विशरणे गल न्यादे ।
 शूल रुजायां कूल तु वरणे मूल प्रतिष्ठायाम् ॥ ९० ॥
 मील श्मील स्मील क्ष्मील निमेषेऽथ णील वर्णार्थः ।
 शील समाधौ कील तु बन्धे पील प्रतिष्ठम्भे ॥ ९१ ॥
 फल निष्पत्तौ तृल तु निष्कर्षे फुल्ल विकसनार्थः स्यात् ।
 श्लल श्वल शीघ्रगतौ चुल्ल स्याद् हावकरणार्थः ॥ ९२ ॥
 चिल्ल तु शैथिल्ये च म्वल खल्ल केल् केल् वेल् तथा ।
 चेल् चलने च खल्ल सञ्चये च इह पूल सङ्घाते ॥ ९३ ॥
 पेल् तिल फेल् शेल्लश्रित् च मेल् वेहल् सल तिल्ल स्युः ।
 पल्ल वेल्ल गमने ऽली भुषणपूर्णनानिषेधेषु ॥ ९४ ॥
 वलि वल्लि तु संवर्णे शलि चलने चाथ कल्लि मौनार्थे ।
 मलि मल्लि धारणार्थौ कलि सङ्ख्याशब्दयोरुक्तः ॥ ९५ ॥

भलि भल्लि तु परिभाषणहिंसादानेऽथो वकारान्ताः ।
 पर्वयुतपूर्वं मर्व प्रपूर्णे चर्व अदनार्थे ॥ ९६ ॥
 कर्वयुतखर्व मर्व तु दर्पार्था मर्व धवु शव पक्वित् ।
 रेवृङ् गमने धावृग् शुद्धौ चाधोद्यमे गुर्व ॥ ९७ ॥
 उर्व तुर्व धुर्व दुर्व धुर्व तथाऽर्व जर्वयुग् ।
 शर्वयुतभर्व कदने मुर्व मव बन्धने स्याताँ ॥ ९८ ॥
 अव रक्षणे प्रवेशे तृप्ता कान्तौ गता क्रियादीप्त्याः ।
 अवगमने च प्रीताँ म्याम्यर्थे याचने श्रवणे ॥ ९९ ॥
 हिंसायामिच्छायां वृद्धावालिङ्गने तथाऽवाताँ ।
 दहने भवे प्रोक्तः ष्टिवृ क्षिवृ निरुमने स्याताम् ॥ १०० ॥
 जीव असुधारणे स्यात्पिवु मिवु निवु मंचनेऽथ पीवाश्रित् ।
 मीवयुतनीव जीव च नीव स्थाल्ये हिवु दिवुश्रित् ॥ १०१ ॥
 जिबु संप्रीणन इवु तु व्याप्तौ चादानमंवरणयोस्तु ।
 चीवृङ् तेवृङ् देवृङ् द्वौ स्यातां देवनार्थेऽत्र ॥ १०२ ॥
 षेवृङ् सेवृङ् केवृङ् खेवृङ् गेवृङ् तथा च पेवृङ् युग् ।
 ग्लेवृङ् प्लेवृङ् म्लेवृङ् स्युः सेवनेऽथ दश शान्ताः ॥ १०३ ॥

कश शब्देऽथो मिश मश रोषार्थे चाथ णिश समाधौ स्यात् ।
 दाभृग दानेऽथ शश प्लुतिगमने प्रेक्षणे दृशं ॥१०४॥
 दंशं दशने काभृङ् प्रभामने क्लेशि बाधने पान्ताः ।
 भाषि च वचसि व्यक्ते कान्तीकरणे घुषुङ् प्रोक्तः ॥१०५॥
 गेष्टुः अन्विच्छायामीषि तु दर्शने गतौ वधार्थेऽपि ।
 हेष्टुः गेष्टुः वाच्यव्यक्तायां पषि तु स्नेहे ॥१०६॥
 जेष्टुः णेष्टुः एष्टुः हेष्टुः गमने भये तु भेषुग स्यात् ।
 कष शिष जष झष वष मष मुष रष गिष यूष जूष शष चष तु ।
 हिंसार्था भृष अलङ्कारेऽथ हृष अलीकार्थः ॥१०७॥
 जिषू विषू मिषू निषू वृषू पृषू तु सेचने ।
 मृषू तु महने चोषू श्रिषू क्षिषू मुषू प्लुषू ॥१०८॥
 दाहे घृषू तु संघर्षे वृषू मङ्घातहिंसयोः ।
 ईष उज्जेलृष मूष स्तये कृष विलेखने ॥१०९॥
 अदने चषी पषी तु म्यात् स्पर्शनबाधयोदलषी हनने ।
 दीप्तौ लिषी तथाऽर्षी स्याद्रत्यादानयोश्च हि झषी तु ॥११०॥
 चीवृग्वत् पूष भवेद् वृद्धौ सान्ता अंसी अषी तुल्ये ।

इस रस तुम हसश्रित् रासुङ् णासुङ् निनादार्थाः ॥
 भवति शसु हिमायां शंसू स्तवने च तसु अलङ्कारे ।
 घसुलं अदनेऽथ हमे हमने स्मसुङ् प्रमादार्थः ॥११२॥
 पिसु पेसु वेसु गमने णमि कौटिल्ये प्रसुङ् गलसुङ् अदने ।
 कामुङ् स्वकुत्मायामाङ्पूर्वः शसुङ् इच्छायाम् ॥११३॥
 भासि दुभ्रासि दुभ्लासुङ् दीप्तौ भ्यसि तु माध्वमे ।
 स्यात् घसुङ् करणे श्रेयस्काङ्क्षयोस्तु लस स्मृतः ॥११४॥
 दामुग् दानेऽथ हान्ताः स्युर्दहं भस्मीकृतौ स्मृतः ।
 बर्हि बल्लि प्रधानत्वे गर्हि गल्लि तु कुत्सने ॥ ११५ ॥
 ग्लाहौङ् ग्रहणे द्राहङ् निक्षेपणार्थेऽथ वेहङ् ।
 जेहङ् वाहङ् प्रयत्नार्था गहु ग्लिहि अहुङ् गर्तौ ॥११६॥
 माहग् मानेऽथ गुहौग संवरणे मेचने मिहं घातुः ।
 उहि वितर्के गाहौङ् विलोडने ईहि चेष्टायाम् ॥११७॥
 महुङ् बहुङ् दह दहु बृह वृद्धौ बृहृ बृहु स्वनार्थौ च ।
 उहृ दुहृ तुहृ अर्दनार्था रह त्यागे ॥ ११८ ॥
 भह मह पूजनार्थौ चह शाठ्ये बर्हि बल्लि युग्मं तु ।

परिभाषणे हिंसाच्छादनेष्वथो क्षान्तका एते ॥ ११९ ॥
 त्वक्ष त्वचने सूर्य्य त्वनादरे मक्ष मङ्गते ।
 अक्षा व्याप्तौ च भवेत्तक्षौ त्वक्षौ तनूकरणे ॥१२०॥
 उक्ष तु मेके वक्ष तु गेपेऽथो चुम्बने भवेद् निक्ष ।
 मृक्षयुतवृक्ष तु गमनार्थे पालने रक्ष ॥१२१॥
 काक्षयुतवाक्ष माक्ष तु काङ्क्षायां घाग्वामितार्थं च ।
 द्राक्ष ध्राक्ष ध्वाक्ष त्रयं भवेद् वृक्षि वरणार्थः ॥१२२॥
 धिक्ष धुक्ष क्लेशने संदीपने जीवनेऽपि च ।
 दीक्षि माण्ड्ये व्रतादेशं ज्यामृपनयने यमे ॥ १२३ ॥
 शिक्षि तु विद्याग्रहणे याज्ञायां भिक्षि दर्शने लीक्षि ।
 म्लक्षी अदने दक्षि तु शैघ्र्ये वृद्धाविर्ताह शतनवकम् ॥१२४॥
 षट्त्रिंशदधिकमुक्तं घातूनामिदमथ घुतादिगणः ।
 घुति दीप्तौ चान्तो रुचि अभिलाषे च त्रयष्टान्ताः ॥१२५॥
 घुटि तु परिवर्त्तने रुटि लुटि च प्रतिघात इह दान्ताः ।
 त्रिमिदाङ् स्नेहार्थे द्विदाङ् प्विदाङ् मांचने च जीतौ द्वौ ॥
 मान्ताः क्षुभि सञ्चलने शुभि दीप्तौ णभि तुभि द्वयं प्रमये ।

संभूङ् विश्वसनार्थे प्रोक्तस्तान्तौ श्रिताङ् वर्णे ॥१२७॥
 वृतूङ् वर्त्तने दान्तः स्यन्दौङ् स्रवणार्थकः ।
 धान्तौ वृधूङ् वृद्धौ स्यात् शृधूङ् पायुजे रवे ॥१२८॥
 पान्तः कृषौङ् सामर्थ्ये वृतादिरथ ठान्तकाः ।
 लुठिवल्लुठि शान्तस्तु भ्रंशूङ् संसेऽथ सान्तकौ ॥१२९॥
 संसूङ् भ्रंसूङ्समो ध्वंसूङ् गतौ चेति त्रिविंशतिः ।
 वृत् घुतादिर्ज्वलादौ तु ज्वल दीप्तौ हि तान्तकः ॥१३०॥
 पत्ल स्याद्रमने थान्ता निष्पाकार्थे कथे मतः ।
 मथे विलोढनार्थेऽथ पथे पत्लसमार्थकः ॥ १३१ ॥
 चान्तः कुच तु कौटिल्ये प्रतिष्ठमे विलेखने ।
 संपर्षनेऽपि दान्तौ द्वौ शदलं तु शातनार्थकः ॥१३२॥
 षदलं विशरणे गत्यवसादनार्थयोरपि ।
 मान्ता भ्रमू तु चलने दुवमूद्विरणे मतः ॥ १३३ ॥
 क्रीडायां तु रमि स्याद्धान्तो बुध अवगमेऽथ लान्ताः स्युः ।
 टुल टल वैक्लुन्याथौ चल कम्पे छल स्थाने ॥ १३४ ॥
 बल तु प्राणनधान्यावरोधयोर्हल विलेखनार्थः स्यात् ।

फल फल शल गत्वर्था हल हिंसासंवरणयोश्च ॥१३५॥
 णल गन्धे जल घात्ये कुल संस्थानबन्धयोः ।
 फल तु विपुलत्वे शान्तः स्वात् कुशं तु आह्वानरोदनयोः ॥१३६॥
 रान्तः क्षर सञ्चलने हान्तौ षहि मर्षणे रुहं जनुषि ।
 सान्तः कम गमने वृत् ज्वलादिरेकाधिकं त्रिंशत् ॥१३७॥
 अथो यजादिर्देवार्चादानयोः सङ्गतौ यजो ।
 इदन्तः द्वांश्चि गमने वृद्धावेदन्तकास्त्रयः ॥ १३८ ॥
 ह्येग् स्पृष्टारवयोः व्येग् संवरणे वेग् तन्तुसन्ताने ।
 दान्तो वचमि व्यक्ते वद पान्तो बीजमन्ताने ॥१३९॥
 दुषपी सान्तस्तु वमं निवाम इह हान्तको वही घातुः ।
 स्यात् प्राप्ये नवेत्यथ घटादिहि घटिष चेष्टायाम् ॥१४०॥
 आदन्तः श्रां पाके ऋदन्तकः स्मृं गतस्तथाऽऽध्याने ।
 ऋदन्तौ दृ तु भये नृ तु नयेऽथो चतुष्कान्ताः ॥१४१॥
 अक कुटिलगतौ ष्टकयुक् स्तक प्रतीघात इह हि तृप्तौ च ।
 चक खान्तभ्नु कस्त्रे स्याद् हसने टान्ता णट तु नटने ॥१४२॥
 पारिभाषणे तु षट भट युग्मं जान्तः क्षजुक् गतौ दाने ।

हान्ता गड सेचनके लड जिहोन्मन्थनार्थः स्यात् ॥१४३॥

हेड इति वेष्टनार्थे णान्ताः कण फणयुतौ रण गतौ स्यात् ।

चण हिंसादाने च शण श्रण दानार्थकौ गान्तः ॥१४४॥

लगे सङ्गे हगे हगे षगे मगे एगे स्थगे ।

आच्छादनेऽग अकवत शङ्काया तु रगे स्मृतः ॥१४५॥

अथ धान्तास्तु षट् प्राक्ताः स्वथ कथयुत कथ ।

कथ हिंसार्थको धातुः प्रख्याने प्रथिष स्मृतः ॥१४६॥

व्यथिष भयचलनयोः स्यादथ दान्ताः कटुङ् कटुङ् युक्

कटुङ् ।

वैकल्यार्थाः स्वदिष स्वदने परिमर्दने म्रदिष ॥१४७॥

ऊर्जने लट् विख्यातो हर्षग्लपनयोर्मर्द [पट्पदी] ।

नान्ताः एनयुक् स्तन च ध्वन शब्दे स्वन अवनेम इह चन तु ।

हिंसायां पान्तः कपि करुणायां रान्तको ज्वर तु रगे ॥१४८॥

जिखरिष सम्भ्रमार्थे, लान्ताश्चल कम्पने हल हल तु ।

चलनार्थौ ज्वल दीप्तौ च, मान्तकः प्रमिष विस्तारे ॥१४९॥

क्षान्तस्तु दक्षि हिंसागत्योः षष्टिर्घटादिरेकाद्वयः ।

सर्वे भ्वादिगणे स्युः सहस्रमेकं तथाऽष्टपञ्चाशत् ॥१५०॥
 इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
 कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवो द्वितीयोऽयम् ॥१५१॥
 इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
 प्रभावकश्रीमुमतिमाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
 श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
 तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-
 र्षकुलप्रणीते मार्थकहेमधातुप्रकटेऽन-
 वद्यपद्यवन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
 ग्रन्थे भ्वादिगणप्रकाशो नाम
 द्वितीयः पल्लवः ।

आदावदंक अदनेऽथादन्ताः प्मांक पूर्ववहांक ।
 गतिगन्धनयोर्दावक लवने ख्यांक प्रकथनार्थः ॥ १ ॥
 लांक आदाने प्णांक तु शौचेऽथ द्रांक कुत्सितगतौ स्यात् ।

प्राक् पाके राक् दाने भाक् दीप्तौ प्राक् पूरणे माक् तु ॥२॥
 माने पाक् तु रक्षण इह याक् प्रापणे ह्यथेदन्ताः ।
 इक् स्मरणे इण्क् गमने इङ्क् तु अध्ययने ॥ ३ ॥
 ईदन्तौ वीक् स्वादनकान्तिप्रजनामनेषु गमने च ।
 शीङ्क् स्वप्न उदन्ताः पुक् प्रसवैर्भर्ययोः स्नुक् तु ॥ ४ ॥
 प्रसवने णक् पुङ्क् स्तवनं तुक् वृत्तिपूरणवधेषु ।
 टुक्षु रु कुंक निनादे क्षणक तेजन एषु मिश्रणे युक् स्यात् ॥५॥
 आञ्छादन ऊर्णुगक घुक् अभिगमे ह्रुङ्क् तु अपनयने ।
 ऊदन्तौ षुङ्क् प्राणिगर्भमोक्षे गिरि ब्रूङ्क् ॥ ६ ॥
 व्यक्तयामथ चान्तौ वचंक् वचने पृचैकि संपर्के ।
 जान्ताः पिजुङ् पृजुङ् ह्रा प्राग्वत् शुद्धौ मृजौक् णिजुकि ॥७॥
 वृजैकि वर्जने शब्दाव्यक्तत्वे शिजुकि स्मृतः ।
 ङान्त ईङिक् स्तुतौ तान्तः सस्तुक् स्वप्नेऽथ दान्तकः ॥८॥
 विदक् ज्ञाने नान्तो हनंक् गतिर्हिसयोरयो रान्तः ।
 ईरिक् गतिकम्पनयोः शान्तावीशिक् तु ऐश्वर्ये ॥ ९ ॥
 वशक् तु कान्तौ षान्तौ द्विषीक् अप्रीतिनिमित्तौ सान्ताः ।

षसक स्वप्नेऽसूक् मुवि आङ्कः शासूकि इच्छायाम् ॥१०॥
 कसुकि तु गतिमातनयोराच्छादे वसिक चुम्बने णिसुकि ।
 उपवेशनार्थ आमिक् हान्ता आस्वादने तु लिहीक् ॥११॥
 लेपे दिहीक धातुः क्षरणे तु दुर्हीक् उच्यते क्षान्तः ।
 चक्षिक् व्यक्ते वचने ढाषष्टिर्मि, अथ ह्वादिः ॥१२॥
 हुंक् दानादनयोः स्यादीदन्तौ ढौ त्रिभीक् भये हीक् तु ।
 लज्जायामादन्तास्त्यागे त्वोहांक् अथौहांडक् ॥ १३ ॥
 गमने मांडक् तु रवे मानेऽपि डुदांगक प्रदाने डुधांगक् ।
 स्याद्धारणे च रन्तत्रितयमिदं पोषणे च टुडुभृंगक् वै ॥१४॥
 पृक् पालनपूरणयोः ऋक् गतौ जान्तकौ तु णिजृंकी ।
 स्यात्पोषशौचयोरथ विजृंकी इह पृथग्भवेत्यान्तः ॥१५॥
 त्रिप्लृंकी व्याप्ताविति चतुर्दश ह्वादिरथ रुदादिरयम् ।
 दान्तो रुदृक् अश्रुप्रमोचने पान्त त्रिष्वपंक इति ॥१६॥
 शयनेऽथ नान्तसान्तावन भ्रसक् प्राणने भवेत्क्षान्तः ।
 जक्षक भक्ष्यहसनयोः सान्तौ दीप्तौ चकासूक् स्यात् ॥१७॥
 शासूक् अनुशिष्टौ स्यादादन्तो दुर्गतौ दरिद्राक् वै ।

रन्तो जागृक् निद्रापगमने रुज्जक्षपञ्चकं पूर्णम् ॥ १८ ॥
 एवं स्युर्दादिगणे सर्वे पञ्चाधिकाशीतिः । [षट्पदी]
 इति सहस्रवाग्देवीप्रसादमामाद्य हर्षकुलविहिते ।
 कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभ्युपलब्धस्तृतीयोऽयम् ॥ १९ ॥

इति तपागच्छाधिगजश्रीलक्ष्मीमागस्मृति-
 पट्टप्रभावकश्रीमुमतिमाधुमृगिपट्टप्राप्तप्र-
 तिष्ठश्रीहेमविमलमृगिविजयमानराज्ये
 मण्डितपण्डितकुलपं-कुलचरणग-
 णिशिष्यहर्षकुलप्रणीते मार्थकहेम-
 धातुप्रकटेऽनवद्यपद्यबन्धे कविक-
 ल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थे अदादिगण-
 प्रकाशो नाम तृतीयः पल्लवः ।

वान्ता दिवूच क्रीडायां जयच्छायां पणौ द्युतौ ।
 स्तुतौ गतौ च ईदन्ता प्रीडूच प्रीतावधौ गतौ ॥ १ ॥

ईडच्, पाने तु पीडच् स्यात् ऋदन्तौ जरसि स्मृतौ ।
जृष् झृष्च् अथ ओदन्ता दौ छोच छेदनार्थकौ ॥२॥
अन्तर्कर्मणि षोच स्यात् तक्षणे शोच कान्तकः ।
शर्कीच मर्षणे चान्तः शुचृगैच् पूतितार्थकः ॥ ३ ॥
जान्ता रज्जीच् रागेषु युजिच् समाधौ सृजिच् विसर्गार्थः ।
डान्तो व्रीडच् व्रीडे तान्तौ वरणे वृनूचि स्यात् ॥ ४ ॥
नृत्तच् नर्त्तने धान्तौ पृतिभावे कुथच् स्मृतः ।
पुथच् तु हिमने दान्ताः खिदिच् दैन्ये पदिच् गतौ ॥५॥
विदिच् भुवि धान्ताः पट् गुधच् तु परिवेष्टने ।
व्यधच् ताडने गधच् वृद्धौ ज्ञाने मत्तौ बुधिच् ॥ ६ ॥
अनोरुधिच् कामार्थः संप्रहारं युधिच् वै ।
नान्ता जर्नचि तु प्रादुर्भावेऽथ प्राणनेऽनिच ॥ ७ ॥
मर्निच् ज्ञानेऽथ पान्ताः स्युः पुष्पच् विकसनार्थकः ।
क्षिपंच प्रेरणे दीप्तौ दीपैचि स्याद् शर्पीच तु ॥ ८ ॥
आक्रोशे वैश्वर्ये तर्पिच मान्तास्तिम ष्टिम ष्टीमच् ।
तीमच् तथाऽर्द्रभावे रान्ता घूरैच् ज्वरैचि ॥ ९ ॥

जग्मि, गताविह धूरैः गुरैचि, स्तम्भने तु श्रूरैचि ।
 तूरैचि तु त्वरायां घूरायां हिमनेऽपि स्युः ॥ १० ॥
 वान्ता उतौ पिशृच श्रिवृच गतिशोषयोर्निगसने तु ।
 स्यातां शिवृ श्रिवृच हौ शान्ताम्नु लिशिच अल्पत्वे ॥ ११ ॥
 काशिन् दीर्घौ वाशिच शब्दे तापे क्लिशिच शान्तौ हौ ।
 इषच गमने क्षमायां मृषीच मान्तास्त्रसैच् भये ॥ १२ ॥
 प्युमच दहने क्रमृच तु दीपनकौटिल्ययोः णमृच इति ।
 स्यान्निरमने त्रयेऽर्मी हान्ताः षह पुह च शक्त्यर्थौ ॥ १३ ॥
 बन्धे णहीच कथिताः षट्षष्टिर्मी अथात्र पुष्यादिः ।
 पान्तः पुषं च पुष्टौ चान्तः स्यादुच च समवाये ॥ १४ ॥
 दान्तः क्लिदौ च आर्द्रभावे जिमिदाच स्नेहनार्थः ।
 जिद्विदाच मोचने चाथ गात्रप्रक्षरणे प्विदाच ॥ १५ ॥
 धान्ताः सप्त श्रुधं च शोचे क्रुधं च कोपे क्षुधं च तु ।
 बुभुक्षायामृधूच वृद्धौ निष्पत्त्यर्थे पिधुं च वै ॥ १६ ॥
 गृधूच अभिकाङ्क्षायां रधौ च पाकहिंसयोः ।
 टान्तो लुट् च विलोटेऽथ नव पान्ताः कुपच क्रुधि ॥ १७ ॥

गुपच व्याकुलतायां डिपच क्षेपे तृपौच सौहित्ये ।
 युप रुप लुपच विमोहे दृपौच मुदगर्वयोरुदितः ॥ १८ ॥
 द्रूपच तु समुच्छ्राये भान्ता णभ तुभच हिंसने स्थाताम् ।
 गार्भ्ये लुभच क्षुभच तु मंचलने षट् तु शान्ताः स्युः ॥ १९ ॥
 कृशच तनुत्वे वृशच तु वरणे भ्रंशू भृशूच अधःपतने ।
 कशच श्लेपेऽथ नशौच अदर्शने पान्तका विभागे तु ॥ २० ॥
 प्युषच दुषंच वक्रुत्वे त्रितृषच तु तृषि, प्लुपूच दाहार्थे ।
 तुष्टौ तुषं हृषच ङौ शुषच शोषे रुषंच रोषे ॥ २१ ॥
 आलिङ्गने श्रिषंच स्यात् भान्ताः श्लेपे कुमच जसूच मोक्षे ।
 प्युम पुमच विभागार्थो यमूच प्रयत्ने मसैच परिणामे ॥ २२ ॥
 विसच प्रेरणे ऽमूच क्षेपणेऽथ तमू दमूच ।
 उपक्षयार्थो स्तम्भे तु वमूच मुमच खण्डने ॥ २३ ॥
 उत्सर्गे तु वुमच भान्ता उपशान्तौ शमू दमूच ।
 भ्रमूच अनवस्थाने क्षमौच महने स्मृतः ॥ २४ ॥
 श्रमूच खेदतपमोः काङ्क्षायां तु तमूच मतः ।
 क्लमूच ग्लानौ हि दान्तस्तु मदैच हर्षेऽष्टकं शमाम् ॥ २५ ॥
 अक्लमूच सप्तकं चैतत् भान्ता उद्गिरणे णुहौच

जिघांसायां द्रुहौच् प्रीतौ णिहौच् मुहौच् मोहने ॥२६॥

पुष्यादिः सप्तपष्टथा वृत् त्वादिपूदन्तकं द्वयम् ।

पूङ्गौच प्राणिप्रसवे परितापे तु दूङ्च ॥ २७ ॥

ईदन्ताः स्युर्मीङ्च हिंसायां दीङ्च क्षये रीङ्च ।

श्रवणे लीङ्च श्रेपे डीङ्च गमने ह्यनादरे धीङ्च ॥२८॥

वरणे व्रीङ्च ल्यातः सृयत्याद्या नवेत्यथ ।

द्विचत्वारिंशदधिकं शनं सर्वे दिवादयः ॥ २९ ॥

इति सद्गुरुवागदेवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।

कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवस्तुगीयाऽयम् ॥३०॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीमागरमृरिपट्ट-

प्रभावकश्रीसुमतिमाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-

श्रीहेमविमलमृगिविजयमानराज्ये मणिङ-

तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-

र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन-

वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि

ग्रन्थे दिवादिगणप्रकाशो नाम

चतुर्थः पल्लवः ॥

पुंग अभिषवे पूर्वमिदन्ता बन्धनार्थकः ।
 षिगट् चिगट् तु चयने हिट् वृद्धिगमनार्थयोः ॥ १ ॥
 डुमिगट् प्रक्षेपणे स्यात् शिगट् तनूकृतौ स्मृतः ।
 उदन्तौ श्रवणे श्रुट् टुडुट् उपतापने ॥ २ ॥
 उदन्तः कम्पने धूगट् ऋदन्ताः पञ्च कृंगट् ।
 हिंसायां वरणे वृगट् स्तृगट् आच्छादनार्थकः ॥ ३ ॥
 पृट् प्रीतौ स्मृट् पालने च गान्तस्तिगट् हिंसने ।
 कान्तौ शकलट् शक्तौ स्यात्तिकट् तिगिव धान्तकौ ॥ ४ ॥
 ष्टिघिट् आस्कन्दने प्रोक्तः पघट् तिकिव धान्तकाः ।
 राधं साधं संमिद्धौ ऋधूट् वृद्धौ हि पान्तकौ ॥ ५ ॥
 तृपट् प्रीणने व्याप्तौ त्वाप्लट् अथ भान्तकः ।
 दम्भूट् दम्भेऽथ वान्तौ द्वौ कृवुट् करणहिंसयोः ॥ ६ ॥
 धिवुट् गतावथो शान्तोऽशौटि व्याप्तौ हि पान्तकः ।
 प्रागल्भ्ये त्रिधृपाट् एकोनत्रिंशत्स्वादयो मताः ॥ ७ ॥
 इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।

कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽमृतपल्लवोऽत्र पञ्चमकः ॥८॥
 इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
 प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
 श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
 तपण्डितकुलपङ्क-कुलचरणगणेशिष्यह-
 र्षकुलप्रणीते सार्थकहेमधातुप्रकटेऽन-
 वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
 ग्रन्थे स्वादिगणप्रकाशो नाम
 पञ्चमः पल्लवः ॥

तुंभीत व्यथने प्रोक्त इदन्ता रितं पितृ गतौ ।
 क्षित निवासे च धित् स्याद्धारणेऽथ ऋदन्तकाः ॥ १ ॥
 मृत प्राणत्यागे व्यायामे पृङ्क्त धृङ्क्त तु स्थाने ।
 इङ्क्त स्यादादरे उदन्तः प्रेरणे घृत ॥ २ ॥
 ऋदन्तौ कृत स्याद्विक्षेपे गृत निगरणे खान्तः ।

लिखत तु वर्णन्यासे चान्ताः स्युस्त्वचत संवरणे ॥३॥

जर्चत झर्चत परिभाषणे ऋचत संस्तुतावय ष्छेदे ।

ओव्रस्चौत छान्ताः षट् उछैद्विवासे विछत गमने ॥ ४ ॥

मिछत स्यादुत्क्लेशे झीप्सायां तु प्रछत् उछुत उञ्छे ।

करणप्रलये मूर्त्ते भावेऽपि ऋछन्मतो जान्ताः ॥ ५ ॥

दुमर्जोत तु शुभ्यर्थो जर्जत्तु परिभाषणे ।

सृजंत तु विसर्गार्थे धातुरुब्जत आर्जवे ॥ ६ ॥

मुजोत इति कौटिल्ये ऽथो ओलर्जैति ओलर्जैङ् ।

व्रीडार्थावाविर्जैति स्यात् साध्वसे कम्पनेऽपि च ॥ ७ ॥

तथा रुजोत भङ्गार्थः सङ्गे प्वर्जित संमतः ।

अरर्जात् पाकेऽथ डान्ताः स्युः कडत मदे जुडत् गतौ ॥८॥

मुखने पृडत् मृडत द्वौ झान्तौ जर्झत्तु जर्जसम उद्झत ।

उत्सर्ग इह तु णान्ताः पुणत् शुभेऽथो मुणत्प्रतिज्ञाने ॥९॥

शब्दोपकरणयोश्च तु कुणत पृणत्प्रीणने मृणत हनने ।

दृणत कुटिलत्वगत्योदच कुटिलतायां तुणत घातुः ॥१०॥

घूण घूर्णत् भ्रमणार्थावय तान्तो ग्रन्थहिंसयोस्तु चृतैत् ।

धान्तो विधत विधाने नान्तौ जनशुनत गमन इह दान्तौ ११
 अवसादने तु षदलंत णुदंत तु प्रेरणेऽथ पान्तौ द्वौ ।
 स्पर्शे छुपंत क्षिपीत तु णुदंतवन्नव तु फान्ताः स्युः ॥१२॥
 ऋफ ऋफत् हिंमायां रिफत युधादानयोश्च कथनेऽपि ।
 दृफ दृफत उत्क्लेशे गुफ गुफत ग्रथनके स्याताम् ॥१३॥
 तृफ तृफत तृप्त्यर्थौ भान्ताः षट् पूरणे तु उभ उम्भत ।
 शुभ शुम्भत शोभार्थौ ग्रन्थे तु दृभेत विमोहने तु लुभत १४
 शान्तास्तु कुरत शब्दे विलेखने क्षुरत खुरत तु च्छिदिव ।
 संवेष्टने मुरत् स्यात् घुरत् भीमार्थशब्दयोः स्फुरत ॥१५॥
 स्फुरणेऽग्रगतौ तु पुरत दीप्त्यैश्वर्यार्थयोः मुरत लान्ताः ।
 स्फुलत स्फुरवत् हिलत तु हावकृतां सिल शिलत उञ्छे १६॥
 हिलत क्षेपणगमनस्वप्नेषु चलत्तु विलसने किलत ।
 शैत्यक्रीडनयोः स्यात्तिलत स्नेहे चिलत वसने ॥१७॥
 विलत वरणे णिलत् स्याद्ग्रहणेऽथ श्लेषणे मिलत्प्रोक्तः ।
 भेदन इह विलत भवेत् शान्तास्तु रुशं रिशंत हिंसायाम् १८
 गमने लिशंत विशंत प्रवेशनेऽथो मृशंत आमर्शे ।

अतिसर्जने दिशीत स्पृशंत संस्पर्श इह षान्ताः ॥ १९ ॥
 मिषत स्पर्द्धेऽथ कृषीत् विलेखने स्यात् ऋषैत् गतौ इषत ।
 इच्छायां प्रीतिनिषेवणयोस्तु जुषैति अथ हान्ताः ॥ २० ॥
 तृहौ तृहौ स्तृहौ स्तृहौत् हिंसायामुद्यमे वृहौत् ।
 एकादशाधिकमभूच्छतं चान्तौ तु मोक्षणे ॥ २१ ॥
 मुच्छंती क्षरणे तु स्यात् विच्छीत् पान्तौ लिपीत् तु ।
 उपदेहेऽथ लुप्छंती च्छेदने दान्तकं द्वयम् ॥ २२ ॥
 विद्लंती लाभार्थे परिघातार्थे खिदंत तान्तास्तु ।
 छेदं कृतैत शान्तोऽवयवे तु पिशत मुचादिरष्टौ वृत् ॥ २३ ॥
 दान्तः कुटत कौटिल्ये उदन्तानि म्वरे कुडत् ।
 पुरीषोत्सर्जने गुंत ध्रुत् गतिर्भैर्ययोर्मतः ॥ २४ ॥
 उदन्ताः कुडवत् कूडत् णुत् स्तवे धूत् विधूनने ।
 जान्तः शब्दे गुजत् चान्तौ कुचत् सङ्कोचने स्मृतः ॥ २५ ॥
 व्यचत् व्याजीकृतौ टान्ताम्युट च्युट चुटत् छिदि ।
 प्रतिघाते घुटत् श्लेषे पुटत् विकसने स्फुटत् ॥ २६ ॥
 आक्षेपणमर्दनयोर्मुटत तुटत कलिकृतौ तथा ठान्तः ।

पुटसदृशो लुठत स्यादथ ढान्ताः कृडत घसनार्थः ॥२७॥
 बाल्ये च कुडत कथितो जुटत्तु बन्धेऽथ गुडत रक्षायाम् ।
 स्थुड लुड थुडत्तु संवृत्यर्था उत्सर्जने तु बुडत ॥ २८ ॥
 तुड तोडने व्रुडत ध्रुडत् सङ्घाते मज्जने तु दुड हुडत ।
 व्रुड णान्तश्चुणत च्छिदि पान्तः क्षेपे डिपत गन्ताः ॥२९॥
 स्फुरत स्फुरणे स्फुलत व्रजे च चुणवत् लुगत् गुगैति कृतौ ।
 ऊनचत्वारिंशत्तु कुटादिर्धूनपष्टिः शतमखिलाः ॥ ३० ॥
 इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
 कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवः षष्ठः ॥ ३१ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
 प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
 श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
 तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणेशिष्यह-
 र्षकुलप्रणीते सार्थकहेमधातुप्रकटेऽन-
 वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि

ग्रन्थे तुदादिगणप्रकाशो नाम षष्ठः पल्लवः ॥

अथ धान्तौ रुधूंपी आवरणे भामने त्रिहन्धैपि ।
 चान्ताः पञ्च वृचैप तु वरणे सम्पर्वने तु पृचैप् ॥ १ ॥
 विचूंपी पार्थक्ये रिचूंपी स्याद्विरेचने तञ्चूप ।
 सङ्कोचनेऽथ दान्ताश्लिदूंपी स्याद् द्विधाकरणे ॥ २ ॥
 क्षुदूंपी पेथे उच्छृदूंपी तु दीप्तिदेवनयोः ।
 ऊतृदूंपी हिंसानादरयोर्दारणे तु भिदूंपी ॥ ३ ॥
 ऊंदैप क्लेदन इह स्त्रिदिप दैन्ये विचारणे तु विदिप् ।
 जान्ता अञ्जौप् व्यक्तिम्रक्षणगमनेष्वयो मञ्जौप् ॥ ४ ॥
 आमर्दनेऽथ तञ्जौप् सङ्काचन ओविजैप् भयचलने ।
 अभ्यवहनिपालनयोर्भुजंप योगे तु युजूंपी ॥ ५ ॥
 सान्तो हिंसुप प्रमये हान्तः स्यात्तद्वेषेऽथ तृहप इति ।
 षान्तौ तु चूर्णनार्थे पिष्ट्लंप विशेषणे तु शिष्ट्लंप ॥ ६ ॥
 तान्तः कृतैप वेष्टन इति षट्त्रिंशतिरभूद् कृषादिगणः ।

प्राज्ञः स्वयं परस्मैमुखो विभागोऽनुबन्धफलात् ॥ ७ ॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।

कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽत्र सप्तमकः ॥ ८ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरि-

पट्टप्रभावकश्रीमुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्र-

तिष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये

मण्डितपण्डितकुलपं-कुलचरणग-

णिशिष्यहर्षकुलप्रणीते सार्थकहंम-

धातुप्रकटेऽनवद्यपद्यबन्धे श्रीकवि-

कल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेरुधादिगण-

प्रकाशो नाम सप्तमः पल्लवः ।

नान्ताः समे तनूयौ विस्तारे याचने वनूयि भवेत् ।

अवबोधने मनूयि क्षणूग क्षिणूयौ तु हिंसार्थौ ॥ १ ॥

दाने मतः षणूयौ गमनार्थे संमतः किल ऋणूयौ ।

अदनार्थे तु तृणूयी भासि घृणूयी नव तनाद्याः ॥ २ ॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।

कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽष्टमकः ॥ ३ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-

प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-

श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-

तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्यह-

र्षकुलप्रणीते सार्थकहैमधातुप्रकटेऽन-

वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि

ग्रन्थे तनादिगणप्रकाशो

नामाष्टमः पल्लवः ।

आदावीदन्ताः षट् डुक्कांगश्च द्रव्यविनिमये प्रौंगश्च ।

तृप्यभिलाषे श्रींगश्च पाके मींगश्च तु हिमायाम् ॥१॥

व्रींश्च वरणे श्रींश्च भरणे आदन्तो ज्ञांश्च बाधन इदन्तौ ।

क्षिपश् हिंसायां स्यात् विंगश बन्धेऽथ ऊदन्तौ ॥ २ ॥
 कृगश शब्दे द्रुगश् हिंसायां हावुदन्तकौ स्कुंगश् ।
 आप्रवणेऽथो युंगश बन्धे डान्तो मृडश सुखने ॥ ३ ॥
 ठान्तो हेठश् भूतप्रादुर्भावेऽथ दान्तमृदश् क्षोदे ।
 थान्ता विलोडने स्यान्मन्थश् ग्रन्थश् तु भवति सन्दर्भार्थः ॥
 प्रतिहर्षणमोचनयोः श्रन्थश् स्यात् कुन्थश् क्लेशे ।
 घान्तौ बन्धे बन्धश् इह गोषे गुधश् शान्तौ द्वौ ॥ ५ ॥
 बाधे क्लिषौश् कथितोऽशश् धातुर्भोजने त्रयो भान्ताः ।
 णभतुभश् हिंसनार्थौ संचलने क्षुभश् सप्त भान्ताः स्युः ॥ ६ ॥
 मुषश् स्तेये इषश् तु आभीक्ष्ये कुषश् निष्कर्षे ।
 प्रुषयुग् प्लुषश् स्नेहनमेचनयोः पूरणार्थौ च ॥ ७ ॥
 विषश् त्रियोगे पुषश् तु पुष्टौ वान्तस्तु खवश् हेठशवत् ।
 सान्तौ ध्रमूश् उज्ज्हे ऋदन्तको वृडश् सम्भक्तौ ॥ ८ ॥
 हान्त उपादानार्थे ग्रहीश् ऊदन्तकास्त्रयः पूगश् ।
 पवने लूगश् छेदे स्याद् धूगश् कम्पनेऽथ ईदन्ताः ॥ ९ ॥
 रीश् गमनरोषणयोर्लीश् स्यात् श्लेषणे गतौ ल्वीश् ।

वर्लीश तु वरणार्थः स्यादादन्तो ज्यांश हान्यर्थः ॥ १० ॥
 ऋदन्ताः कृ मृ शृश् हिंसायां नृश नये गतौ ।
 ऋश जृश् वयोहानौ बृश भरणे भृश भर्जने च भवेत् ॥ ११ ॥
 कृगश् हिंसायां स्यात् वृगश् वरणे विदारणे दृश ।
 पृश् पालनपूरणयोः स्तृगश् आच्छादने प्रोक्तः ॥ १२ ॥
 गृश् शब्दे वृत् प्वादिर्द्वाविंशत्यैकहीनया ल्वादिः ।
 धातुभिरन्ये तेऽष्टत्रिंशत् ऋद्यादौ समेऽपि षष्टिः स्युः ॥ १३ ॥
 इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।
 कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लवो नवमः ॥ १४ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
 प्रभावकश्रीसुमतिसाधुसूरिपट्टप्राप्तप्रतिष्ठ-
 श्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
 तपण्डितकुलपं-कुलचरणगणिशिष्य-
 हर्षकुलप्रणीते सार्धकहैमधातुप्रकटे-
 ऽनवद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमना-

मि ग्रन्थे क्रयादिगणप्रकाशो नाम नवमः पल्लवः ॥

चुरण स्तेय ऋदन्तौ म्रवणे घृण-पूरणे तु पृण कान्ताः ।
 नङ्कण घङ्कण नाशे चुङ्कण चङ्कण उभौ व्यथने ॥ १ ॥
 बल्क श्वल्कण कथने टकुण स्याद्वन्धनेऽर्केण स्तवने ।
 हिङ्किण किङ्किण हनने निङ्किण परिमाण इह चान्तौ ॥ २ ॥
 पिङ्गण तु कुट्टनार्थे विस्तारे पचुण जान्तास्तु ।
 ऊर्जण जीवनबलयोः स्याद्गज मार्जण निनादार्थौ ॥ ३ ॥
 तिजण निशाने पूजण पूजायां क्षजुण कृच्छ्रजीवनके ।
 व्रज वजण गतौ मार्गण संस्कारे रुजण हिंसायाम् ॥ ४ ॥
 तुजु पिजुण बले दाने निकेतने हिंसनेऽपि तर्जिण तु ।
 तर्जन इह च च्छान्ते म्लेच्छण अव्यक्तगिरि टान्ताः ॥ ५ ॥
 तुट चुट चुट छुटण स्युः छेदे कुट्टण कुत्सनार्थश्च ।
 पुट्टयुत चुट्ट पुट्टण अल्पीभावे विभाजने तु वटुण ॥ ६ ॥
 पुट मुटण चूर्णनार्थावऽट्ट स्मिटण स्मृताववज्ञायाम् ।

लुण्टण स्तेये ज्योक्तो नटण भ्रंशे स्त्रिटण स्नेहे ॥ ७ ॥
 षट् स्फिटण प्रमये कीटण स्याद्वर्णने रुटण रोषे ।
 घट्टण चलने खट्टण संवरणे स्फुटुण परिहासे ॥ ८ ॥
 त्रुटिण च्छेदे कूटिण भवेदप्रमादेऽथ ठान्तकाः शुटुण ।
 शोषार्थे गुटुण स्याद्वेष्टन इह शुठण आलस्ये ॥ ९ ॥
 शठिण श्लाघायां स्यात् शठ श्वठण श्वटुण संस्करणगत्योः ।
 डान्ताः पीडण गहने ईडण स्तवने चडुण कोपे ॥ १० ॥
 ओलडुण क्षेपार्थे चुडुण च्छेदेऽथ भडुण कल्याणे ।
 परिहासे स्फुडुण भवेदुपसेवायां लडण ख्यातः ॥ ११ ॥
 भेदे खड खडुण द्वौ कडुण स्यात्खण्डने च कुडुण इति ।
 रक्षार्थे मडुण भवेद्भूषायां पिडुण सङ्घाते ॥ १२ ॥
 वेष्टनरक्षणयोः स्याद् गुडुण जुडण प्रेरणे तडण घाते ।
 णान्तास्तु चूण तूणण कृणिण संकोचने श्रणण दाने ॥ १३ ॥
 जुडण इव चूर्ण वर्णण पूणण सङ्घातनेऽथ संपूर्त्तौ ।
 तूणिण आशंसायां भूणिण तान्ताश्चिनुण स्मृत्याम् ॥ १४ ॥
 संवेदने चितिण स्यात् मुस्तण पूणणसमस्तथा कृतण ।

संशब्दनेऽथ गमने स्वर्त्तण वै अर्दने वस्तिण् ॥ १५ ॥
 पुस्तण वुस्तण तु ह्रावनादरेऽप्यादरेऽथ धान्ताः स्युः ।
 पथुण गतौ प्रतिहर्ये अथण प्रक्षेपणे तु पृथण ॥ १६ ॥
 प्रथण प्रख्यानार्ये दान्ताः संचोदने चुदण घातुः ।
 छर्दण यमने गुर्दण निकेतने च्छदण संवरणे ॥ १७ ॥
 मिदुण स्नेहे धान्ताः संयमने वन्धयुग्वधण, वदर्धण ।
 छेदनपूरणयोः स्याद् हिमायां वुधुण् अर्दने गन्धिण ॥ १८ ॥
 गर्दण काङ्क्षे पान्ता डपु डिपु डपि डम्पि डिम्पि डिपिण स्युः ।
 सङ्घाते छपुण गतौ क्षपुण क्षान्तौ डिपण क्षेपे ॥ १९ ॥
 शूर्पण माने ह्रपण व्यक्तायां वाचि ननु समुच्छ्राये ।
 ह्रपण धान्ताः पुर्बण निकेतने छादने तु कुबुण ॥ २० ॥
 डबु डिबुण क्षेपार्थौ सम्बण संबन्धनेऽथ लुबु तुबुण ।
 ह्रावर्दनेऽथ शुल्बण सर्जनमानद्वये भान्तौ ॥ २१ ॥
 डम्भि डिम्भिण सङ्घाते भान्ता आलोचने शमिण् ।
 कुस्मिण् कुस्मयने ख्यातो वितर्के तु स्यमिण् भवेत् ॥ २२ ॥
 यमण परिवेषणेऽथो यान्तो व्ययण क्षयेऽथ रान्ताः स्युः ।

कुट्टुण असत्यवचने श्वभ्रण गमनेऽथ गुरिण स्यात् ॥२३॥
 उद्योगे यत्रुण स्यात् संकोचे गुप्तभाषणे मन्त्रिण ।
 तन्त्रिण कुटुम्बधारण इह लान्ता ललिण ईप्सायाम् ॥२४॥
 कल किल पिलण क्षेपेऽथोत्क्षेपे दुलण तुलण उन्माने ।
 बुलण निमज्जन इलण प्रेरण इह तलण तु प्रतिष्ठायाम् २५॥
 पुलण समुच्छ्राये स्यात्तिलण स्नेहे क्षलण तु शोचार्थः ।
 विलण तु भेदे मूलण रोहण इह पलण रक्षार्थः ॥२६॥
 जलण अपवारणार्थं चलण भृतौ वान्त एक इह सान्त्वण ।
 सामविधौ शान्ताः स्युर्धूशण कान्तीकृतौ स्पशिण ॥२७॥
 ग्रहणश्लेषणयोः स्यादंशिण दशनेऽथ वान्तकाः प्युषण ।
 उत्सर्गे श्लिषण समाश्लेषे लृषण तु हिंसायाम् ॥ २८ ॥
 रुषण तु रोषे सान्ताः पुंमण् अभिमर्दने जस ब्रूस ।
 पिसण च हिंसार्थाः स्युः पसुण विनाशेऽथ रक्षणे जसुण ॥
 भर्त्सिण तु तर्जनार्थं दंसिण दशनेऽपि दर्शने हान्तौ ।
 बर्हण जसवत् णिहण स्नेहे क्षान्ताः परिग्रहे पक्ष्ण ॥३०॥
 भक्षण अदने भ्रक्षण म्लेच्छे लक्ष्मीण दर्शनाङ्गनयोः ।

यक्षिण पूजायां स्यात् त्र्यशीतिशतमित्यमी गदिताः ॥३१॥

अथ लक्षिणपर्यन्ता अर्थविशेषे स्युरेष्वथादन्तः ।

ज्ञाण मारणादिषु नियोजनेऽप्युदन्तौ तु सहने च्युण ॥३२॥

युणि तु जुगुप्सायामथ उदन्तो भूण मिश्रण ऋदन्तः ।

विज्ञाने गृणि भवेत्कान्ता आस्वादने तु रक लकण् द्वौ ॥

बुद्धिण भषणे प्रोक्तो गान्ता रग लगण रकसमौ लिगुण ।

चित्रीकरणे चान्ताः प्रलम्भने वञ्चिण मुचण तु ॥३४॥

स्यान्मोचनेऽथ चर्चण अध्ययनेऽञ्चण विशेषणे जान्तौ ।

अर्जण तु प्रतियत्ने भजण तु विश्राणने टान्ताः ॥३५॥

घटण तु सङ्घातार्थे प्रतापने कुट्टिण चटयुतस्फुटण ।

भेदे हिंसार्था इह णान्तस्तु निमीलने कणण ॥ ३६ ॥

तान्तो यतण निकारोपस्कारार्थद्वये निरः शुद्धौ ।

दान्ता विदिण निवासाख्यानार्थे चेतनेऽप्यथो पूदण ॥३७॥

क्षरणेऽप्याडः क्रन्दण सातत्ये प्वदण भवति आस्वादे ।

आङः सकर्मकोऽयं चुरादिकार्योऽथ मुदण संसर्गे ॥३८॥

शब्दण स्यादुपसर्गाङ्गाषाविष्कारयोर्मदिण त्तौ ।

घान्तः शृङ्घण प्रसहने नान्तः स्तम्भे मनिण पान्तः ॥१९॥
 कृपण अवकल्कनार्थो भान्तः स्याज्जमुण नाशने मान्तः ।
 रोगार्थेऽमण गन्तौ पूरण आप्यायनेऽथ चरण ॥ ४० ॥
 निःशंसयेऽथ लान्ता विदारणे दलण बलि भलिण घातू ।
 आभण्डनेऽथ वान्तौ दिविण् परे कूजनेऽथ दिवण् ॥४१॥
 पीडायां शान्तः स्यात् पशण तु वन्धेऽथ पान्तकाः पशवत् ।
 पषण अथ शक्तिवन्धे वृषिण विशब्दे भवेद् घुषण ॥४२॥
 आङ्गपूर्वः क्रन्देऽमौ पुषण धृतौ भूषणे भवेद्भूषण ।
 सान्ता ग्रसण ग्रहणे निवारणे त्रमण ताडने तु जसण् ॥
 कुत्सिण तु अवक्षेपे लसण तु शिल्पप्रयुञ्जने ख्यातः ।
 भूषणवत् तमुण वसण् स्नेहच्छेदावहरणेषु ॥ ४४ ॥
 उत्क्षेपे ग्रसण भवेत् हान्तोऽर्हण पूजनेऽथ कान्तौ द्वौ ।
 लोक्युततर्क घान्तौ गधु लघु चान्तस्तु लोचू छान्तस्तु ॥

विछ जान्ता अजु तुजु पिजु

लजु लुजु भजु टान्तकाः पट पुटश्रित् ।

लुट घट घटु तान्तः स्याद्दृत थान्तः पुथ अथो दान्तः ॥४५॥

नद धान्तो वृध पान्ताः कुप धूप गुप त्रयोऽथ शान्तौ द्वौ ।
 दशु कुशु सान्तास्त्रसु पिसु कुसु दसु वान्तस्तु चीव हान्तास्तु ।
 वह् वृहु वन्ह अहु वहु महु सर्वेऽमी णितश्च भासार्थाः ।
 क्षान्तौ मोक्षण असने लक्षिण् आलोचने हि षण्णवतिः ॥
 अथ दर्शयाम्यदन्तान् अङ्कण लक्षण इहाङ्गण पदे च ।
 अन्वेषणे मृगाण वे मुख दुःखण तत्क्रियायां द्वौ ॥४९॥
 श्लेष्कण तु दर्शनार्थेऽयण पापकृतां रचण पुनर्यत्ने ।
 सूचण पैशुन्यार्थे मभाजण प्रीतिसेवनयोः ॥ ५० ॥
 भाजण पृथक्कृतौ स्यात्प्रकाशने लज लजुण् पुटण् मङ्गे ।
 कूटण दाहे खोटण क्षेपे पट वटण तु ग्रन्थे ॥५१॥
 खेटण अदनेऽथ वटुण विभाजने श्वट शटण वचसि तथ्ये ॥
 दण्डण दण्डनिपाते तृणण मङ्कोचने ख्यातः ॥ ५२ ॥
 वर्षण विस्तृतिवर्णक्रियागुणाख्यासु गणण संख्याने ।
 पर्णण तु हरितभावे व्रणण वपुश्चूर्णने भिदि तु कर्णण् ॥५३॥
 कुण गुण केतण आमन्त्रणे गतां वा पतण् तथा वातण् ।
 मुखसेवनयोश्चार्थणि याश्चायां कथण वाक्प्रबन्धार्थः ॥५४॥

दौर्बल्ये श्रयण भवेच्छेदण द्वैधीकृतौ गदण गर्जे ।
 पदाणि गतौ स्याद् दृष्ट्युपसंहारेऽन्धण स्तनण गर्जे ॥५५॥
 ध्वनण निनादे स्तेनण चौर्ये ऊनण तु परिहाणे ।
 दौर्बल्ये कृपण भवेत् रूपण रूपक्रियायां वै ॥ ५६ ॥
 क्षप लामण प्रेगण इह भामण क्रोधेऽथ सान्त्वने सामण् ।
 संग्रामणि संग्रामे गोमण उपलेपने ख्यातः ॥ ५७ ॥
 स्तामण श्लाघायां स्यात् श्रामण आमन्त्रणे व्ययण ।
 वित्तममुत्तमार्थे आक्षेपे स्वरण भेदे तु ॥ ५८ ॥
 छिद्रण कर्मसमाप्तौ पाण नृगण च करण ईप्सायाम् ।
 क्रीडायां तु कुमारण शैथिल्ये कत्र गात्रण द्वौ ॥ ५९ ॥
 सूत्रण विमोचनार्थं चित्रण चित्रक्रियाकदाचिद्दृष्टयोः ।
 मूत्रण प्रस्रवणे श्यान्मिश्रण संपर्चनेऽथ दुर्बलतायाम् ॥६०॥
 शारण विक्रान्तौ द्वौ शूर्गण वीर्याणि च सत्रणि तु ।
 संदानार्थे ख्यातः पत्न्यूलण लयनपवनार्थः ॥६१॥
 उपधारणे तु शीलण कलण तु संख्यानगमनयोः कालण् ।
 बेलण उपदेशार्थं स्थूलणि परिवृंहणेऽथ गर्वणि तु ॥६२॥

मानेऽथ विभजनेऽशण् मृषण क्षान्तौ पषण् अनुषसर्गः ।
 अन्वेषणे गवेषण् आस्वादसंहयोस्तु रसण् ॥६३॥
 वासण उपसेवायां निवासण च्छादने रहण् गमने ।
 रहण त्यागे गृहाणि ग्रहणेऽथो कल्कने चहण ॥६४॥
 विस्मापने तु कुहाणि प्रेप्सायां स्पृहण महण पूजायाम् ।
 रूक्षण पारुष्ये स्यादिति संपूर्णाश्चतुर्णवतिः ॥६५॥
 युजादिहृष्यते जान्तो युजण् संपर्चने मतः ।
 ईदन्ता मीण् मती प्रीगण् तर्पणे लीण् द्रवीकृतौ ॥६६॥
 उदन्तः कम्पने धूगण् ऋदन्त आवृतौ वृगण् ।
 ऋदन्तो जृण् वयोहानौ कान्तौ द्वौ चीक शीकण ॥६७॥
 आमर्षणार्थौ गान्तस्तु मार्गण् अन्वेषणार्थकः ।
 श्रान्ता अर्चिण पूजायां पृचण सम्पर्चनार्थकः ॥६८॥
 रिचण वियोजनार्थे च प्रोक्तो वचण भाषणे ।
 जान्तौ वृजैण् वर्जने च शौचालङ्कारयोर्मृजौण् ॥६९॥
 छान्तः कटुण शोकार्थे श्रान्ताः क्रथण हिंसने ।
 श्रथण् बन्धे च सन्दर्भे श्रन्थ ग्रन्थण दान्तक्राः ॥७०॥

छृदण् सन्दीपनेऽथार्दिण् हिंसायां भाषणे वदिण् ।
 आङ्ः सदण् गतौ प्रोक्तश्छदण् तु अपवारणे ॥७१॥
 घान्तः शुन्धिण शुद्धौ नान्तौ ह्यौ पूजने तु मानण् स्यात् ।
 श्रद्धाऽऽघाते तु तनूण् उपसर्गादिषु दैर्घ्यार्थः ॥७२॥
 भान्तौ दृभेण भीतौ पान्ता आप्लृण तु लम्भनेऽथ तपिण् ।
 दाहे तृपण् प्रीणन इह सान्तो हिसुण हिंसायाम् ॥७३॥
 वान्ता मृषिण तितिक्षायां जुषण् तु परितर्कणे ।
 स्यादसर्वोपयोगे तु शिषण् अतिशये तु वेः ॥७४॥
 धृषण् प्रमहने गन्त ईरण् क्षेपेऽथ हान्तकौ ।
 गर्हण् विनिन्दार्थः स्यात् मर्षणे तु वहण् मतः ॥७५॥
 एवं पूर्णाश्चत्वारिंशदरूपाधिका युजादिगणसर्वे ।
 चतुःशती चतुरधिकाः स्युश्चुरादयो बहुलम् ॥७६॥
 अदन्ता अप्यनुक्ताः स्युस्तथा म्वादिगणाष्टके ।
 निवेशितास्ते सर्वेऽपि बहुलं स्युश्चुरादयः ॥७७॥
 अत्रैकाशीत्युत्तरनवशतसंयुक्तसहस्र १९८१ संख्याकाः ।
 आर्यागीतिस्लोकैर्नवादिगणघातत्रो दृग्धाः ॥७८॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमासाद्य हर्षकुलविहिते ।

कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽयमपूरि पल्लवो दशमः ॥ ७९ ॥

इति तपागच्छाधिराजश्रीलक्ष्मीसागरसूरिपट्ट-
प्रभावकश्रीसुमतिमाधुसूरिपट्टप्रभावकप्रति-
ष्ठश्रीहेमविमलसूरिविजयमानराज्ये मण्डि-
तपण्डितकुलप-कुलचरणगणिशिष्यह-
र्षकुलप्रणीते सार्थकहेमधानुप्रकटेऽन-
वद्यपद्यबन्धे श्रीकविकल्पद्रुमनाम्नि
ग्रन्थे चुरादिगणप्रकाशो नाम
दशमः पल्लवः संपूर्णः ॥

नवादिभ्योऽतिरिक्ता ये सूत्रेष्वेवोपलक्षिताः ।

सुखज्ञानार्थमुच्यन्ते केऽपि ते सौत्रघातवः ॥ १ ॥

सुगमम् । नवरं, सूत्रेष्वेवोपलक्षिता इति । सूत्रेषु लक्षणसूत्रेष्वेव
उपलक्षिता एता अ धातुपाठे ॥ १ ॥

कण्डूग् गात्रविनामे महीङ् वृक्षार्थयोर्हणीङ् रोषे ।

लज्जायामपि, मन्तु तु रोषार्थे वैमनस्येऽपि ॥ २ ॥

कण्डूग् गात्रविनामे । “धातोः कण्डूदेर्यङ्” ॥३१४८॥ कण्डूवति,
द्विधा । धातवो नामानि च । तत्र धातुभ्यो यकप्रत्ययः । कण्डूयति,
कण्डूयते । क्ये, कण्डूय्यते । अकण्डूयीन् । अकण्डूयिष्ट । अकण्डूयि ।
कण्डूयाचकार । कण्डूयाचक्रं । कण्डूयिता । “कण्डूदेस्तृतीयः” ॥३१४९॥
इति तृतीयावयवस्य द्वित्वे, कण्डूयियिषतिः कण्डूयियिषते । णिगि, कण्डू-
ययति । ङे, अकण्डूयियन् । अत्र “अतः” ॥३१५॥ इति विषयेऽप्यल्लो-
पान् “स्वरस्य-” ॥३१५१॥ इति स्थानित्वाभावान् यि इत्यस्य द्वित्वम् ;
नतु य इत्यस्य । एवमन्यत्रापि । कण्डूयित्वा । कण्डूयिता । कण्डूयितुम् ।
प्रकण्डूय्य । १ । महीङ् वृक्षार्थयोः । ङकार आत्मनेपदार्थः । महीयते ।
अमहीयिष्ट । महीययति । अमहीयियन् । महीयिता । २ । हणीङ् रोषे
लज्जायामपि । हणीयते । ‘कथं न पत्या धरणी हणीयते’ । सनि,
हणीयियिषते । णिगि, हणीययति । ३ । मन्तु तु रोषार्थे वैमनस्येऽपि ।
मन्तूयति । मन्तूयियिषति । णिगि, मन्तूययति । अद्यतन्यां, अमन्तू-
यीन् । ४ ॥ २ ॥

अमु मानमोपतापे वल्गु तु माधुर्यपूजयोः स्यातः ।

वेङ्, लाङ्, वेट्, लाट् घौर्त्येऽप्यस्वप्ने पूर्वभावेऽपि ॥ ३ ॥

अमु मानमोपतापे । अमूयति । अन्ये तु असूङ् दोषाविष्कृती रोषे ।
असूयते, इत्याहुः । अमूयियिषति । असूयीन् । णिगि, असूययति । ङे,
आसूयित्वा । ५ । वल्गु तु माधुर्यपूजयोः । वल्गूयति । अद्यतन्यां, अक-

कृषीत् । कृष्यांश्चकार । ६ । वेद्, लब्ध, वेद, लब्ध धौर्त्येऽस्वप्ने पूर्व-
भावेऽपि । आद्ययोर्द्वयोर्ङकार आत्मनेपदार्थः । वेयते । लायते । कण्ठ्या-
वेत्स्वतीवाचयवस्य द्वित्वं, वेयिषिषते । लायिषिषते । अवेयिष्ट । अल-
यिष्ट । वेयांश्चक्रं । लायांश्चक्रं । ८ । वेद्, वेत्स्यति । लब्ध, लब्ध-
सि । १० ॥ ३ ॥

अल्पार्थकुत्सयोर्लिट् लोट् दीप्तौ इरज इरम ईर्ष्यार्थौ ।

भिष्णज उपसेवायां भिषज् चिकित्सार्थ उरस ऐश्वर्ये ॥४॥

अल्पार्थकुत्सयोर्लिट् । लिट्यति । यक्षप्रत्ययस्य किञ्चान्न गुणः ।
११ । लोट् दीप्तौ । लोट्यति । लोट्यिष्यति । लोट्यिष्यति । लोट्यिष्यता ।
लोटिता । “क्यो वा” ॥४॥३॥८॥ इति यकलोपमपि विकल्पेनेच्छन्ति
केचित् । १२ । इरज, इरम ईर्ष्यार्थौ । इरज्यति । इरस्यति । १४ ।
भिष्णज् उपसेवायाम् । भिष्णज्यतिः उपसंवते इत्यर्थः । १५ । भिषज्
चिकित्सार्थः । भिषज्यति । अयं कुत्सायामित्यन्यं । १६ । उरस ऐश्वर्ये ।
उरस्यति । उरसिसिषति । १७ ॥ ४ ॥

नन्द समृद्धौ कुपुभ क्षेपे संभूयस प्रभूतार्थे ।

इयसेससौ तु घातू ईर्ष्यायां पुष्प सन्तोषे ॥ ५ ॥

नन्द समृद्धौ । नन्दति । नन्दिता । “क्यो वा” ॥४॥३॥८॥ इति
यकलोपस्यापि केषांचिन्मते विकल्पत्वात् ; नन्दिता । १८ । कुपुभ
क्षेपे । कुपुभ्यति । “अतः” ॥४॥३॥४॥ इत्यल्लुक् ; कुपुभिभिषति । कुपु-
भिता । कुपुभ्यता । कुपुभ्यांश्चकार । “क्यो वा” ॥४॥३॥८॥ इति

बकोऽपि लोपे, कुपुभांषकार । कुपुभ्यतः । कुपुभितः । कुपुभित्वा ।
कुपुभित्वा । कुपुंभ्यतुम् । कुपुभितुम् । १९ । संभूयस प्रभूतार्थे ।
संभूयस्यति शस्यम् ; वर्षति देवे प्रभूतं भवतीत्यर्थः । असंभूयसीत् ।
संभूयियसिषति । संभूयम्यत्वा । संभूयसित्वा । २० । इयसेससौ तु
भात् ईर्ष्यार्थो । इयस्यति । इसस्यति । २२ । पुष्प सन्तोषे । पुष्पति ।
२३ ॥ ५ ॥

उषस प्रभातवाच्ये रेषा चित्रेऽथ पर्यसिति प्रसवे ।
वेला समयार्थे स्याच्चरण गतावगद तन्त्रार्थः ॥ ६ ॥

उषस प्रभातवाच्ये; प्रभातार्थे इत्यर्थः । उषस्यति रात्रिः; प्रभाती-
भवतीत्यर्थः । रेषा चित्रे । रेषायति; चित्रं करोतीत्यर्थः । २५ । पयसिति
प्रसवे । पयस् इति धातुः प्रमवे, उत्पन्नौ । पयस्यति गौः । पयः प्रसूते
इत्यर्थः । वेला समयार्थे । वेलायति चित्रः; कालविलम्बं करोतीत्यर्थः ।
२७ । चरण गतौ । चरण्यति; गच्छतीत्यर्थः । २८ । अगद तन्त्रार्थः ।
तन्त्रमौषधे तस्यार्थे । अगद्यति; औषधं करोतीत्यर्थः । २९ ॥ ६ ॥

तिरस तरण प्रसिद्धौ दुवस तु परितापपरिचरणयोः स्यात् ।
कुसुम क्षेपेऽथैला केला खेला विलासार्थाः ॥ ७ ॥

तिरस तरण प्रसिद्धौ । तिरस तरण एतौ द्वौ प्रसिद्धौ । तिरस्यति ।
तरण्यति; प्रसिद्धो भवतीत्यर्थः । ३१ । दुवस् तु परितापपरिचरणयोः ।
दुवस्यति । ३२ । कुसुम क्षेपे । कुसुम्यति; क्षिपतीत्यर्थः । खेदेहाभवात्
परकर्तृणां निरोधक्रियामनुभवतीत्यर्थे इत्यन्ये । ३३ । एला केला केला

बिलासार्थः । एलायति, केलायति, मेलायति च; बिलसतीत्यर्थः ।
एलायिष्यति । के, ऐलायियम् । एलायांचकार । केलायिष्यति । अके-
लायिष्यम् । केलायांचकार । केलायित्वा । प्रकेलाप्य इत्यादि । ३६ ॥ ७॥

मेधा आशुग्रहणे मगध तु परिवेष्टने समर युद्धे ।

मुख दुःख तत्क्रियायां विख्यातौ मुरण पुरण गतौ ॥ ८ ॥

मेधा आशुग्रहणे । मेधायति । ३७ । मगध तु परिवेष्टने । मगध्यति ।
मगध्यता । मगधकः । ३८ । समर युद्धे । समर्यति; युद्धं करोति । ३९ ।
मुख दुःख तत्क्रियायाम् । मुष्यति; मुष्यीभवतीत्यर्थः । ४० । दुःख्यति;
दुःखीभवतीत्यर्थः । ४१ । मुरण पुरण गतौ । मुरण्यति । पुरण्यति ।
४२ ॥ ८ ॥

भरण तु धारणपोषणयुद्धेष्वथ चुरण चौर्यचेतनयोः ।

इषध शरधारणार्थे तन्तस पम्पस तु दुःस्वार्थौ ॥ ९ ॥

भरण धारणपोषणयुद्धेषु । भरण्यति । ४४ । चुरण चौर्यचेतनयोः ।
चुरण्यति । ४५ । इषध शरधारणार्थे । इषध्यति । इषधिता । इषदिधि-
षति । ४६ । तन्तस पम्पस तु दुःस्वार्थौ । तन्तम्यति । पम्पम्यति । तन्त-
सांचकार । पम्पसांचकार । “योऽसिति” ॥ ४१ ॥ ८० ॥ इति यलोपः ।
४७ ॥ ९ ॥

गद्गद् वाक्यस्खलने त्वरार्थकस्तुरण सपर पूजायाम् ।

प्रज्ञाशदमी कण्ड्वादयः परेऽनर्थका नोक्ताः ॥ १० ॥

गद्गद् वाक्यस्खलने । गद्गदति । गद्गद् इत्येके । तन्मते गद्-

गच्छते । ४८ । त्वरार्थकस्तुरण । तुरण्वति; त्वरते इत्यर्थः । सपर पूजा-
याम् । सपर्यति । “शंसिप्रत्ययात्” ॥ ५१३१०५ ॥ इत्यकि; सपर्या । एते
पञ्चाशत् कण्ठादयो धातव उक्ताः ॥ परेऽन्ये उरण गोधादयः केचित्
कण्ठादयोऽनर्थका मोक्षाः; अनुक्तार्थत्वात् कथिता इत्यर्थः ॥ १० ॥

क्रियावाचित्वमाख्यातुं प्रसिद्धोऽर्थः प्रदर्शितः ।

प्रयोगतोऽनुमन्तव्या अनेकार्था हि धातवः ॥ ११ ॥

अपरसौत्रधानून्यधाधानुभ्यातिदिशमाह :-

परे स्तम्भादयः सौत्रा गव्याद्या नामधातवः ।

चुलुम्पप्रमुखा वाक्यकरणीया अनेकशः ॥ १२ ॥

लौकिकाः क्लृविमुख्याश्च परोक्ता अपि केचन ।

अनेकार्थाः स्मृतास्तेषां दर्शनं तु निदर्शनम् ॥ १३ ॥ युष्मम् ।

परे स्तम्भादयः सौत्राः । कण्ठादिभ्यः परेऽन्ये सौत्रा धातवः
स्तम्भादयः । स्तम्भू स्तम्भे । स्तम्भः क्रिया निरोधः । स्तम्भादि,
स्तम्भोति; “स्तम्भूस्तुम्भूस्कम्भूस्कुम्भूस्कोः आ च” ॥ ३१४१०८ ॥ इति
आहन् । “मोव्यञ्जत-” ॥ ४१२१४५ ॥ इति नलुक् । इतिस्वान् क्तिव वेद् ।
स्तम्भा । स्तम्भित्वा । तन्त्रा आलस्ये । तन्त्राति । तन्त्रालुः । किं ज्ञप्ते ।
कचति । उणादौ “जनिपणि-” (उणा-१४०) इति टे दीर्घे च; कीदृः ।
“किङ्-” (उणा-४३४) इति करे, केकरो बभूवृत् । “तिनिङ्-” ॥ (उणा-
५३०) इति शे तिपाठनात्, कीदो मर्कटः । प्रवि वृत्तने । प्रवृत्ति,

पतयालुरिति बाऽनेन पतण् गतौ वेति चुराद्यदन्तेन चेत्युभाभ्यामपि
स्वात् ॥ इत्यादयः सौत्राः ॥

इह वर्णक्रमप्रतिज्ञानेऽपि सप्तधादयः सौत्रा इति वृद्धोक्तेर्भकारा-
न्तोऽपि सप्तभू धुरि पेटे । एवं लौकिकेषु कृविर्वाक्यकरणीयेषु चुलुम्भ
आदौ पेटे, तत्राप्ययमेव हेतुर्मन्तव्यः । गव्याणां नामधातवः । गोश-
ब्दात् क्यन्प्रत्यये गव्य इति । यथा गामिच्छति गव्यति । नावमि-
च्छति नाव्यति । १ । एवं काम्य २ किप् ३ क्यङ् ४ क्यर्थक्यङ् ५
क्यङ् ६ कष्टादेः क्यङ् ७ तपसः क्यन् ८ णिङ् ९ णिच् १०
घतत्प्रत्ययान्ताः शब्दा नामधातवो भवन्ति । क्रमेणोदाहरणानि ।
यथा पुत्रमिच्छति पुत्रकाम्यति । “द्वितीयायाः काम्य” ॥३।४।२२॥
इति काम्यप्रत्ययः । १ । गामिच्छति गव्यति “अमाव्ययान् क्यन्-”
॥३।४।२३॥ इति क्यन्प्रत्यय इत्युक्तमेव । २ । पुत्र इवाचरति
पुत्रति; “कर्तुः किप्-” ॥३।४।२५॥ इति किप् । ३ । हंस इवाचरति
हंसायते; “क्यङ्-” ॥३।४।२६॥ इति आचारं क्यङ् । ४ । अभृशो भृशो
भवति भृशायते; “क्यर्थं भृशादेः” ॥५।३।१४०॥ इति क्यङ् । ५ ।
लोलोहितो लोहितो भवति लोहितायते, लोहितायति; “हाच् लोहिता-
विभ्यः-” ॥३।४।३०॥ इति क्यङ् । “क्यङ्पो नवा” ॥३।३।४३॥
इति विकल्पेनात्मनेपदम् । ६ । कष्टाय क्रमणे, कामति प्रवर्त्तते
कष्टायते; “कष्टकक्षकृत्सत्र-” ॥३।४।३१॥ इति क्यङ् । ७ । तपः
करोति तपस्वति यती; अत्र तप्तार्थस्तपः शब्दः । तपस्मति स्तनून्; अत्र
सन्तापार्थस्तपः शब्दः । ८ । हस्तौ निरस्यति हस्तयते । पादौ निरस्यति
पादयते । “अङ्गाभिरसने-” ॥३।४।३८॥ इति णिङ् । ९ । मुञ्चं करोति

मुञ्चयति क्छात्रम् । घटं करोति, घटयति । “णिञ् बहुलं नाम्नः-”॥३॥
४।४२॥ इति णिञ् । व्याकरणस्य सूत्रं करोति, व्याकरणं सूत्रयति ।
प्रत्यये समुत्पन्ने व्याकरणमूत्रयोः संबन्धो निवर्त्तते । सूत्रयति क्रिया-
संबन्धासु द्वितीयैव, ननु पष्ठी । एवं त्रिलोकीं तिलकयति इत्यादि । १०।
एवं दक्षप्रत्ययान्ताः शब्दा नामधातवो भवन्ति ।

नामधातुविशेषविस्तरस्तु श्रीगुणरत्नसूरीन्द्रविरचितकिवारत्नसमुच्चय-
ग्रन्थादवसातव्यः ।

बुलुम्पप्रमुखा धातवो वाक्यकरणीयसंज्ञा भवन्ति । बुलुम्प छेदने ।
बुलुम्पति । लक्ष्यं यथा-

“नीपानं दोलयन्नेष प्रेङ्गोलयति मे मयः ।

पवनो बीजयन्नाशा ममाशामुच्छुलुम्पति”॥१॥

कृष् उद्भेदे “नाम्नि पुमि च”॥५।३।१२१॥ इति णके, कृषिका
चित्रकरलेखनी कृचिका च । धटण् बन्धने । निर्दाटयति । णके,
घाटकः । णिचोऽनित्यत्वेऽचि धटस्तुला । उल्लुङ्घण् उट्टीकने । अदन्तः ।
माये लक्ष्यं यथा । “तावन् खरः प्रखरमुल्लुङ्घयांचकार” । अत्राल्लुङ्कः
स्थानित्वादुपान्त्यगुणाभावः । अवधीरण् अवज्ञायाम् । “तन्न धर्म-
मवधीरय धीर” इति लक्ष्यं नैषधे । उद्धुषण् उल्लकम् उच्छुसने ।
आद्यः कुटादिः । उद्धुषत्युल्लकसत्यङ्गमनेन । उद्धुषणमुल्लकसर्ग-
रोमाकचः । उद्धुषेः “कुटादेः-”॥४।३।१७॥ इत्यनटो किञ्चात्र गुणः॥११॥

कुविमुख्या धातवो लौकिकसंज्ञा भवन्ति । यथा । कुवि वैकुण्ठे ।
विह्वले । अचि, विह्वः । लक्ष्यं यथा । “मिलन्त्याशामु जीमूता विह्वन्तौ
दिवि प्रहाः” । विच्छापीमवन्तीत्यर्थः । बीजण व्यजने । बीजयति ।

अजीजयत् । “राजहंसैरवीज्यत” । के अदन्तत्वेन “अतः” ॥४१३॥८२॥
 इत्यल्लुकि समानलोपित्वात् “उपान्त्यस्य-” ॥४१२॥३५॥ इत्यनेनोपान्त्य-
 ह्रस्वाभावे; अविबीजत् । विपूर्वस्य ईजि कुत्सने चेत्यस्य तु णौ; व्यैजयत्,
 व्यैज्यत, व्यैजिजन इत्यादि स्यात् । हीलण निन्दायाम् । हीलयति ।
 केः प्राग्वदुपान्त्यह्रस्वाभावे; अजिहीलत् । कं, हीलितः । “णिबेत्ति-” ॥५॥
 ३॥११॥ इत्यने, हीलना । णिचोऽनित्यत्वे, हीला; “क्तेटः-” ॥५॥३॥
 १०६॥ इत्यः । अन्तोऽलण् हिन्दोलण् प्रेङ्गोलण् दोलने । दोलनमुत्क्षेपः ।
 जम्बोलयति । के, “स्वरादौर्द्विर्तायः” ॥४११॥४॥ इति द्वितीयांशस्य द्वित्वे,
 तत्रापि “न बदन्तम्-” ॥४११॥५॥ इति नस्य द्वित्वनिषेधे, अदन्तत्वात्
 “उपान्त्यस्य-” ॥४१२॥३५॥ इति ह्रस्वाभावे च; आन्दुदोलत् । हिन्दो-
 लण् । हिन्दोलयति । के, अजिहिन्दोलत् । प्रेङ्गोलण् । प्रेङ्गोलयति । के,
 अपिप्रेङ्गोलत् । रूपण् रूक्षणरूपाभ्यां; । रूपयति अटत् । रूपयति
 सुवम् । पृषोदरादित्वादाटरूपकः । के, अरुरूपत् । लक्ष्यं यथा ।
 “करीव सोऽन्तर्गिरिरेणुरूपितः” । इत्यादयो लौकिका ज्ञेयाः । इह च
 केचित् लौकिका अपि वाक्यकर्णीयेषुक्ता दृश्यन्ते वाक्यकर्णीयाश्च
 लौकिकेषु केचिद्दृश्यन्ते; तेनैते लौकिका एतं च वाक्यकर्णीया इति दृढो
 विवेक एतत्संज्ञाऽन्वर्थश्च विशेषसंप्रदायविद्भ्योऽभ्यूह्य इति ॥

केचन परमतांका धातवो यथा । स्वचण् बन्धने । यथा । “तद्धिन्
 कचयतीवाशाः” । “आसने रत्नखचिते” । अदन्तत्वेन “अतः” ॥४१३॥
 ८२॥ इत्यल्लुकः स्थानित्वेन, अत उपान्त्यत्वाभावात् उपान्त्यस्वोच्छ
 वृद्धिर्न । के, अचस्वचत् । अत्रादन्तत्वात् “अतः” ॥४१३॥८२॥ इत्यल्लुकि,
 समानलोपित्वात् “असमानलोप-” ॥४११॥६३॥ इति पूर्वस्य सन्वद्भाषो

दीर्घञ् न । ओजञ् बल्लतेजसोः । ओजयति । सति “स्वरादेः-” ॥४११॥
 ॥४॥ इति जेद्वित्वे, ओजिजयिपति । के, औजिजन् । ननु अल्लुकः
 स्थानिवत्वाच्च इति द्वित्वं प्राप्नोति, तत्कथं जेद्वित्वम् । उच्यते । “अतः”
 ॥४१३॥ ८२॥ इति सूत्रस्य वृत्तौ णिविषयेऽल्लुक् स्यादित्यपि व्याख्या-
 ऽस्ति; तदाश्रयणेऽल्लुकाऽत्र णौ विषये कृतत्वेन परनिमित्तकत्वाभावात्
 “स्वरस्य परे-” ॥४१४॥ १०॥ इत्यनेन च परनिमित्तकस्यैव स्वरादेशस्य
 स्थानित्वविधानान्न स्थानिन्त्वमित्यतो जि इत्येव द्वित्वम् । मा भवानो-
 जिजन्; अत्रादन्तत्वेन समानलोपित्वात् द्वित्वान् पूर्व प्राप्त उपान्त्यङ्गस्यो
 न । अचि, ओजं विषमसंख्या । उणादौ “अस्” (उणा-५५२) इत्यसि,
 ओजः । स्फुटण् प्राकट्यं । स्फुटयति । अल्लुकः स्थानित्वाद् गुणो न ।
 तुत्थण् आच्छादने । तुत्थयति । यथा माघे । “पांशुर्दिशां मुखमतुन्धयदु-
 त्थिताऽद्रेः” इति । स्कन्धण् समाहारे । स्कन्धयति । स्फुटं करोति स्फुट-
 यत्यर्थमित्यादिरीत्या स्फुटादेर्नाम्नो णिजि; स्फुटयति, तुत्थयति, स्कन्ध-
 यतीत्यादि रूपसिद्धावपि स्फुटण्प्रभृतीनामदन्तं पु पाठ इष्टार्थप्रत्यये सति
 णिजं विनाऽपि प्रयोगार्थः । अदन्तत्वाच्चैषामनेकम्बरकार्याण्यपि स्युः ।
 तथाहि । णिचो नित्यत्वाभावेऽप्यनेकस्वरादेः “व्यञ्जनादेरेकस्वरान्-”
 ॥३॥ ४१॥ इति यङ् न स्यात् । ननु कथमेतत् । णिच्सन्धियां एव चुरादी-
 नाम्बन्ततेति हि न्यायः । सत्यम् । परं न्यायाः स्यविन्यष्टिप्राया इत्यतो णिच्-
 सन्धियोग इत्ययं न्यायोऽत्र नाधीयते । तथाऽनेकम्बरत्वात् “धातोरनेक-
 स्वरान्-” ॥३॥ ४१॥ इति परांश्राया आसि, स्फुटांचकारेत्यादि; शीला-
 चर्चे “निन्दहिंस-” ॥५॥ २॥ ६८॥ इति णके, स्फुटक इत्यादि च । अचि
 च । एवंप्रकाराणां धातूनामतो लुक् बाधित्वाऽनुपान्त्यस्याप्यकारस्यो-

स्वकमतीयेनानोष्णिगीति मूत्रेण वृद्धौ, “अर्चिरी-”॥४।२।२१॥ इति
आगमे, स्फुटापयतीत्याद्यपि स्यात् ।

अनेकार्थाः सर्वे धानवां ज्ञेयाः; तेषामर्थानां दर्शनं प्रकटनं तु
निर्द्शनं दृष्टान्तमात्रमेवेति ॥१३॥

ज्ञेयाः स्वयं यथादृष्टमत्र न्यूनाधिकं च यत् ।

तुल्यचित्तैः मुधीभिस्तच्छाध्यं मयि कृपालुभिः ॥ १४ ॥

द्वात्रिंशदधिकधातुद्विमहर्षीपत्रपूरितः श्रयताम् ।

कविकल्पतरुर्भूयादेकादशपल्लवः फलदः ॥ १५ ॥

द्वात्रिंशदधिकधातुद्विमहर्षी मैव पत्राणि तैः पुरितो भूतः कविकल्प-
तरुप्रस्थः श्रयतां नराणां फलदो भूयान् । कल्पतरुधर्मत्वात्पत्रत्वारोपः
फलदत्वं च युक्तमुक्तम् ॥ १५ ॥

इति सद्गुरुवाग्देवीप्रसादमामाद्य हर्षकुलविहिते ।

कविकल्पद्रुमनाम्नि ग्रन्थेऽभूत्पल्लवोऽत्र दशमपरः ॥१६॥

सुगमः । किन्तु दशमपर इति । दशमात्परोऽमेतनो दशमपर
एकादश इत्यर्थः ॥ १६ ॥

तत्संपूर्त्तौ च संपूर्णोऽयमेकादशपल्लवी ग्रन्थः ।

कविकल्पद्रुमनामा यथेप्सितफलदः पाठकानाम् ॥

इति तपागच्छाधिपतिश्रीलक्ष्मीसागरमूर्तिश्रीसुमतिसाधुमूर्तिपट्टप्रान्त-
प्रतिष्ठश्रीहंमविमलमूर्तिशिष्यहर्षकुलप्रणीतायां स्वोपज्ञहैमक-

विकल्पद्रुमधातुपाठटीकायां धातुचिन्तामणिनाम्न्यां

सौत्रधातुप्रकाशानामैकादशः पल्लवः संपूर्णः ।

॥ तत्संपूर्त्तये संपूर्णेयं कविकल्पद्रुमटीका ॥